

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra školní a sociální pedagogiky

OVLIVŇOVÁNÍ ŽIVOTNÍHO STYLU DĚTÍ Z MĚSTA A Z VENKOVA
VOLNOČASOVÝMI AKTIVITAMI

THE INFLUENCE OF FREE TIME ACTIVITIES UPON THE LIFESTYLE OF
CHILDREN LIVING IN TOWNS OR IN VILLAGES.

Bakalářská práce

RADKA NOVÁKOVÁ

Vychovatelství

Kombinované studium

Vedoucí práce: PhDr. Daniela Nováková

PRAHA 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením
PhDr. Daniely Novákové

V práci jsem použila informační zdroje uvedené v seznamu.

V Táboře 20. 4. 2010

Poděkování

Chtěla bych poděkovat paní doktorce Daniele Novákové za její vstřícný postoj, cenné rady a připomínky.

Anotace v českém jazyce

Ve své bakalářské práci se zabývám tématem, jak ovlivňují životní styl dětí z města a z venkova volnočasové aktivity. Zajímalo mě, zda činnosti, kterými se ve volném čase baví městské děti a činnosti, kterými se baví vesnické děti, jsou rozdílné. Sledovala jsem, zda prostředí a možnosti města a vesnice mají na chování jedince rozdílný vliv.

Klíčová slova

Životní styl, volný čas, pedagogika volného času, volnočasové aktivity, volnočasová zařízení, rodina, město, vesnice.

Annotation in English

In my work I wanted to deal with the idea how pastime activities influence the lifestyle of children living in towns and in villages. I examined if the pastime activities of children living in towns differ from activities of village children. I observed if these activities have a different effect on the children's personality progress. I monitored whether the environment and possibilities of towns and villages have diverse impact on the human behaviour.

Key words

The basic vocabulary that are used most frequently:

Lifestyle, pastime, pedagogy of pastime activities, pastime activities, family, town, village.

Souhlasím s půjčováním diplomové práce v rámci knihovních služeb.

Obsah

Úvod.....	1
-----------	---

Teoretická část

1 Životní styl.....	2
1.1 Pojem životní styl.....	2
1.2 Faktory ovlivňující životní styl.....	3
1.3 Zdravý životní styl.....	4
1.4 Činitelé ovlivňující zdravý životní styl.....	5
1.5 Životní styl a volný čas.....	6
2 Volný čas.....	7
2.1 Pojem volný čas.....	7
2.2 Funkce volného času.....	8
2.3 Činnosti ve volném čase.....	9
2.4 Volný čas dětí.....	10
3 Pedagogika volného času.....	12
3. 1 Pojem pedagogika volného času.....	12
3.2 Výchovní činitelé, obsah, metody, formy, prostředí, cíle.....	13

4 Volnočasové aktivity	15
4.1 Pojem volnočasové aktivity	15
4.2 Sdružení dětí a mládeže	16
4.3 Volný čas a jeho účastníci	18

5 Instituce pro výchovu ve volném čase	19
5.1 Školní družiny a kluby	19
5.2 Střediska pro volný čas dětí a mládeže	19
5.3 Domovy dětí a mládeže	20
5.4 Dětské domovy	21
5.5 Základní umělecké školy	21
5.6 Další subjekty ovlivňující volný čas dětí	21

6 Rodina	21
6.1 Pojem rodina a její funkce	21
6.2 Činitelé vývoje jedince	23
6.3 Výchovný styl v rodině	24

7 Praktická část	
7.1 Cíl práce	26
7.2 Hypotéza	26
7.3 Charakteristika a popis vzorku	26
7.4 Popis užitých metod	27
7.5 Popis vlastního výzkumu	28

Vyhodnocení dotazníku	29-57
------------------------------	-------

8 Závěr	58
8.1 Porovnání hypotéz	58
8.2 Shrnutí	61

9 Seznam použité literatury.....	62
10 Přehled tabulek a grafů.....	63-64
11 Přílohy – dotazník	

Úvod

Téma mé bakalářské práce zní: Ovlivňování životního stylu dětí z města a z venkova volnočasovými aktivitami. Toto téma jsem si zvolila proto, že mě zajímá, jakými aktivitami se děti ve volném čase zabývají. Pozoruji jejich způsob chování a sleduji, jakou mají náplň činností po skončení vyučování. Pracuji jako vychovatelka ve školní družině a ve školním klubu ve větším městě. Několik let jsem žila na venkově a i v současné době se do tohoto prostředí vracím. Zajímalo mě, zda volnočasové aktivity dětí z města ovlivňují životní styl jinak než volnočasové aktivity dětí z venkova.

Cílem práce je srovnání vlastní hypotézy s praxí.

Myslím si, že hodnoty a ideály městských a vesnických dětí se mírně liší. Komplex činností, jimiž uspokojují své potřeby a struktura vztahů, které v rámci aktivit vznikají, jsou rozdílné a individuálně specifické. Předpokládám, že určité rozdíly v trávení volného času u městských a vesnických dětí existují.

Dle současného společenského trendu předpokládám, že způsob vyžití volného času bude většinou aktivní a velký zájem bude o elektronická média.

Usuzuji také, že městské děti budou mít volného času méně a venkovské děti budou venku trávit více času.

Ve své bakalářské práci jsem pro žáky z městských a venkovských škol vytvořila dotazník s uzavřenými otázkami. Měl mi umožnit zjištění, kde děti tráví svůj volný čas, v jakých zařízeních, jakého zaměření. Dále jaké mají individuální zájmy, co pro ně volný čas znamená a jakou mají ideální představu volného času.

Teoretická část

„ŽIVOT MÁ SMYSL, KDYŽ MU HO ČLOVĚK UMÍ DÁT“ (Sartre)

1. Životní styl

1.1 Pojem životní styl

„O životním stylu se hovoří spíše u jednotlivců. Myslí se jím soubor názorů, postojů, temperamentových vlastností a návyků, které mají trvalý ráz a jsou pro každého individuálně specifické – vystihují osobitost jeho chování“ (Mohapl, 1992, s. 71).

Bakalář uvádí, že životní styl je souhrn životních forem, které člověk aktivně prosazuje. Patří se sem hodnotová orientace jedince, projevující se v jeho chování i jakým způsobem využívá a ovlivňuje materiální i sociální podmínky (Bakalář, 1978).

Podle Krause má každý jedinec odlišný způsob života a jím obecně představuje celkovou úroveň společnosti. Životní styl souvisí s hodnotami a ideály, které by člověk v životě rád naplňoval. Jedinec si dále vytyčuje tzv. životní plány, což je soubor cílů, kterých se svou činností snaží dosáhnout. Je zřejmé, že hodnocení každého jedince je ovlivněno zvyklostmi a mravy dané společností a subkulturou, v níž žije. Hodnotová orientace jedince se utváří v průběhu jeho života. Vychází z vrozených dispozic, které nám jsou dány a je též formována vlivem různých vnějších činitelů, které na nás působí (Kraus, 2001).

Pojem životní styl je zde objasněn z několika pohledů. Téměř každý z autorů uvádí ve své definici klíčová slova, jako jsou potřeby, vztahy, hodnoty, ideály, vlastnosti. Pochopila jsem, že životní styl je způsob života, který je pro každého jedince individuální a specifický. Vyznačuje se komplexem činností, způsobem chování a vytvářením vztahů, které vedou k uspokojování potřeb.

1.2 Faktory ovlivňující životní styl

Podle Krause se na utváření životního stylu podílejí dva základní faktory:

- *Objektivní společenské faktory* jsou charakterizovány především ekonomickými a politickými poměry. Ekonomická situace ovlivňuje předpoklady spojené s vlastní prací. Zasahuje ovšem i do jiných sfér např. do činností ve volném čase. Též vliv politických poměrů společnosti se nemalou měrou podílí na životním stylu.

Vedle ekonomických a politických poměrů ve společnosti působí na utváření způsobu života celková situace daná úrovní vědeckého a technického rozvoje. Ta může přinášet výrazné změny na kvalitu života.

Důležitou roli hrají také národní kulturní tradice. Také ony se odrážejí v životě jedince příp. celé společnosti. Životní styl je ovlivňován zvyklostmi, rituály a vžitými modely jednání. Rodinné vlivy, způsob hospodaření v domácnosti, výchova dětí, trávení volného času, uspokojování biologických i kulturních potřeb - to vše zasahuje do našeho životního stylu.

- *Subjektivní osobnostní faktory* jsou dány osobností samou a jejími individuálními zvláštnostmi. Představují nejen zájmy a potřeby jedince, ale patří sem také intelektová úroveň, temperamentové vlastnosti, pohlaví, zdravotní stav. Velký vliv na úroveň životního stylu má vzdělání a též profese.

Jako další činitele ovlivňující životní styl uvádí Kraus také rodinu. Právě způsob, jakým rodina žije, kde dítě vyrůstá, staví základy osobnosti dítěte. V rodině vidí vzor, podle něhož si v budoucnu vytváří svůj životní styl. K velkému rozvoji a obohacování životního stylu dochází především u mládeže. Způsob života je dále podmíněn věkem a zdravotním stavem. Do našeho života vstupují i další individuální faktory (Kraus, 2001).

Na každého jedince působí řada činitelů objektivních a subjektivních, které ovlivňují jeho životní styl. Proto každý člověk je individuální osobnost. Každý vyrůstá v odlišném prostředí, je vystaven jiné výchově, pohybuje se v různých vztazích. Dle mého mínění má pro vývoj osobnosti a utváření životního stylu nejsilnější vliv rodina. Dítě se zde pohybuje v období, kdy se nejvíce formuje a vytváří si sociální základy. S členy rodiny přichází nečastěji do kontaktu, začíná si utvářet model prostředí, vnímá vztahy mezi rodiči, sourozenci, prarodiči. Myslím si, že pokud rodiče mají vhodný výchovný styl, fungující rodinné vazby a nabízí láskyplné prostředí pro své dítě, jeho životní styl se bude vyvíjet zdravě. Dítě má šanci se kladně rozvíjet a vést život společensky žádoucí i v případě, že se později dostane do méně pozitivně založené skupiny. Záleží samozřejmě na subjektivních faktorech jedince, ale myslím si, že správné pedagogické vedení v rodině může působit jako prevence patologických jevů.

V dnešní době převyšuje konzumní způsob života nad tvůrčím způsobem života. Preferuje se materiální spotřeba, honba za ziskem, nevázaná zábava. Lidské hodnoty, poctivá práce a radost z činnosti ztrácí na váze. Aby nedocházelo k dalším těmto nežádoucím jevům, je nutné se věnovat zdravému životnímu stylu. Pokud porozumíme a pochopíme, v čem zdravý životní styl spočívá, vytvářejí se předpoklady pro jeho možnou realizaci.

1.3 Zdravý životní styl

„Výchova ke zdravému životnímu stylu se většinou chápe jako vštípení návyků tělesné a duševní hygieny“ (Kraus, 2001, s. 158).

Podle Krause zdravý způsob života se zaměřuje na pět oblastí. Jednou z nich je *životní rytmus*. Tzn. poměr pracovních a odpočinkových činností by měl být vyrovnaný. Velice důležitý prvek ve zdravém životním stylu spatřuje v *pohybovém režimu*. Pravidelný a aktivní zájem v tělesné kultuře napomáhá k utužení zdraví. Neméně důležitá je *aktivita duševní*. Jedinec by měl získávat kladné životní hodnoty, měl by umět hospodařit se svým tělem, respektovat sebe i druhé. Jeho zájmy by měly být ku prospěchu ostatním. Stejně důležitá je *životospráva a racionální strava*. A do zdravého způsobu života patří také *zvládání náročných životních situací* (Kraus, 2001).

„Zdraví považujeme za jednu z prvořadých hodnot, které se podílejí na kvalitě lidského života. Podoba zdraví je u každého člověka vlastní, jedinečná a mění se v průběhu jeho života. Dobré tělesné zdraví ještě nezaručuje, že se cítíme zdraví, že žijeme v takových vztazích s ostatními lidmi, které nás plně uspokojují“ (Marádová, 2000, s. 7).

Podle Marádové zdravý způsob života zahrnuje pravidelný *denní režim*, který spočívá v dodržování zdravé životosprávy, v dostatku spánku a v pravidelném stravování. Je nutný *dostatek pohybové aktivity, dodržování zásad osobní hygieny*. Bezpodmínečná jsou pravidla *duševní hygieny, prevence úrazů a nakažlivých nemocí*. Připomíná *ochranu před škodlivými jevy a znečištěným prostředím, odolnost vůči škodlivým vlivům a návykům*. Klade důraz na *pozitivní mezilidské vztahy*. Připomíná, že je nutné *odpovědné chování v nejrůznějších životních situacích* (Marádová, 2000).

V porovnání jak vidí zdravý životní styl Kraus a Marádová, se sledované oblasti shodují. Marádová dodává dodržování zásad prevence úrazů a nakažlivých nemocí a ochranu před znečištěným prostředím.

1.4 Činitelé ovlivňující zdravý životní styl

Kraus popisuje čtyři základní úlohy volného času formující zdravý životní styl. Ve volném čase je nejvhodnější doba k *regenerační a zdravotně hygienické činnosti*, která slouží k udržování

fyzického a duševního zdraví a k obnově sil. *Vzdělávací a sebevzdělávací funkce* přispívá k celkovému rozvoji osobnosti. Patří sem aktivity fyzické i duševní, sebevzdělávání, činnosti přispívající k rozvoji poznatků a získávání nových poznatků. Mezi další funkce patří *kompenzační aktivity*. Ty přispívají k uvolnění napětí, k regeneraci sil a ke kompenzaci pracovního zatížení. Nezbytná je i *socializační funkce*, která spočívá v pocitu osobního uspokojení, vlastní prospěšnosti a společenského uplatnění.

Kraus se dále v rámci zdravého životního stylu dotýká, tělesné, psychické a duchovní kultury osobnosti. Do *tělesné kultury osobnosti* zahrnuje rozvíjení dovedností a návyků osobní hygieny, životosprávy, stravovacích zvyklostí. Zmiňuje se o ovládání touhy po škodlivých požitech, jako jsou drogy, kouření, alkohol a podporuje přiměřený aktivní pohyb. *Psychickou kulturu osobnosti* popisuje jako složitý komplex žádoucích kvalit, na které se v dnešní době klade důraz. *Duchovní kultura osobnosti* zahrnuje především estetické, literární a vědecké zájmy (Kraus, 2001).

1.5 Životní styl a volný čas

„Způsob využívání volného času je jedním z důležitých ukazatelů životního stylu. Pojem životní styl je složitý, komplikovaný, zahrnuje množství jevů. Je ovlivňován velmi rozmanitými faktory, např. věkem jedince, jeho vzděláním, schopnostmi, zájmy, rodinným stavem, místem bydlení, zdravotním stavem, ekonomickou situací“ (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2003, s. 23).

„Nejvhodnější doba pro uplatňování zásad tvorby zdravého životního způsobu je volný čas. Zdravý životní styl totiž přímo souvisí se základními funkcemi volného času“ (Kraus, 2001, s. 159).

„Každý člověk má svůj individuální systém hodnot, který se utváří vlivem životních podmínek a aktivitou jedince. Z hlediska volného času lze členit lidi podle toho, jakou hodnotu volného času přisuzují“ (Pávková, 2002, s. 29).

Podle mého názoru to, jakým způsobem jedinec využívá volný čas, ukazuje na sílu a charakter jeho osobnosti. Nedostatek kvalitních zájmů se chápe jako negativní osobnostní rys. Zájmová činnost duševně i duchovně člověka obohacuje a podporuje zdravou společenskou aktivitu. Přispívá k vytváření vztahů k činnostem a k uvědomělejším úvahám o budoucím životě.

Výchova ke zdravému životnímu stylu souvisí s ovlivňováním volného času. Cílem je vychovat člověka společensky žádoucího, který si uvědomuje životní hodnoty, umí hospodařit se svým tělem po stránce tělesné i duševní, dokáže vytvářet hodnoty, ale také odpočívat.

Každý jedinec má svůj vlastní systém hodnot. Hodnotová orientace člověka znamená, jaký význam svým potřebám přisuzuje. Zda to, čeho chce dosáhnout, odpovídá jeho představám a potřebám.

Podle Hájka, Hofbauera a Pávkové

- *jedinec význam volného času podceňuje* – plnění povinností považuje za převážnou náplň života. Volnočasové aktivity nevedou k regeneraci sil.
- *jedinec význam volného času přeceňuje* - náplň života spatřuje v tom, co člověka baví a co jemu vyhovuje.
- *jedinec chápe reálný význam volného času* - v tomto případě jsou povinnosti a zájmy vyvážené (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2003).

Jednání člověka ve volném čase lze posuzovat také podle míry aktivity, kterou je ochoten vynaložit pro splnění svých plánů a tužeb. Ukazatelem životního stylu jsou také vztahy s lidmi kolem nás. Z hlediska volného času je významné s kým a v jaké společnosti ho prožíváme. K ovlivňování životního stylu přispívá velkou měrou také rodina. Zde se dítě setkává s prvními vzory chování a to přispívá k formování vztahu k volnému času. V současné době se volný čas a zejména rodinný volný čas dostává stále na vyšší stupeň našich hodnotových žebříčků (Kraus, 2001).

„VĚNUJEME-LI SE TOMU, CO JE SVOU HODNOTOU NADČASOVÉ, POZNÁVÁME - MIMO JINÉ - HODNOTU ČASU“ (P. Kosorin)

2. Volný čas

2.1 Pojem volný čas

„Klíčový pojem volný čas je chápán jako čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, které vyplývají z jeho společenského začlenění, zvláště dělby práce a z nutnosti zachovat svůj biofyzilogický či rodinný systém“ (Velký sociologický slovník. Karolinum, Praha 1996, heslo Čas volný).

„Volný čas je chápán, jako jedna z oblastí lidských činností. Sféra volného času bývá kladena do protikladu ke sféře povinností. Oblast volného času se vyznačuje možností dobrovolné volby činností. Aktivita ve volném čase jsou pro člověka přitažlivé, poskytují příjemné zážitky, možnost odpočinku, relaxace, kompenzace pracovních povinností. Ve volném čase si člověk může odpočinout, nabrat nové síly pro plnění povinností. Rozumné využívání volného času přispívá k tělesnému i duševnímu zdraví, podporuje pozitivní mezilidské vztahy“ (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2003, s. 19).

„Ve volném čase je možno věnovat se činnostem, které máme rádi, baví nás, uspokojují, přinášejí radost a uvolnění. Prostě je dělat chceme a můžeme. Činnosti zahrnované do sféry povinností vykonat musíme, ať již chceme, či nikoli“ (Pávková, 2002, s. 9).

„Volný čas lze charakterizovat jako svébytný, subjektivně vnímaný, kulturně a společensky podmíněný a časově vymezený prostor, ve kterém se jedinec nebo skupina lidí svobodně rozhoduje o způsobu seberealizace prostřednictvím rozmanitých činností (sportovních, kulturních, technických apod.), jimiž naplňuje své potřeby (především sekundární) a rozvíjí své zájmy. Do kategorie volného času nezahrnujeme čas vyhrazený pro školní vzdělávání či práci, stejně jako činnosti spojené se sebeobslouhovou (hygiena, stravování, nákupy, práce v domácnosti, doprava do zaměstnání apod.)“ (Průcha, 2009 s. 379).

Krejčová uvádí, že volný čas je doba, která nám zbývá po splnění povinností. Patří sem činnosti, které vykonáváme dobrovolně a přináší nám radost a uspokojení. Volný čas je možné posuzovat z různých pohledů. Například z pohledu ekonomického, sociologického, politického, pedagogického, historického. Jednotlivé aspekty se prolínají a doplňují. Ovlivňují životní styl a pro každého jedince mají svůj význam. Základy na způsob trávení volného času dává rodina. Cílem pedagogiky volného času je naučit člověka rozumně a smysluplně využívat volný čas. Obzvláště u dětí je důležité pedagogicky jej ovlivňovat (Krejčová, 2008).

Všichni autoři uvádějí podobnou charakteristiku volného času. Přesto se nejvíce přikláním k definici Pávkové. Myslím si, že volný čas je doba, kdy vybrané činnosti dělat chceme, baví nás a přináší nám pocit spokojenosti. Ve volném čase nabíráme nových síl, kterých je zapotřebí při zvládání náročnějších úkolů. Pokud někdo nemá žádný volný čas, myslím, že nemůže ani odpovědně vykonávat svou práci. Na volný čas má nárok každý.

2.2 Funkce volného času

Podle Krejčové má volný čas funkci *relaxační*, do nichž patří odpočinek, relaxace a obnova sil. Dále funkci *kompensační*, která zahrnuje zábavu, rozptýlení a uvolnění. *Ideační* funkce vede k rozvoji osobnosti a celkovému růstu. A *socializační* funkce zapojuje člověka do společnosti (Krejčové, 2008).

Hofbauer uvádí tři základní funkce volného času. *Odpočinek* jako regenerace pracovních sil, *zábava* jako regenerace duševních sil a *rozvoj osobnosti* jako spoluúčast na vytváření kultury (Hofbauer, 2004).

Dle Opaschowskeho, jak uvádí Průcha, má volný čas tyto funkce. Volný čas slouží jako *rekreace* k zotavení. Přináší *kompensaci*, když se v životě něco nedaří. Volný čas je vhodný k navazování kontaktů, které nám umožní *kommunikace*. Jednou z funkcí volného času je také *výchova a další vzdělávání*. Význam ve volnočasových aktivitách spatřuje jako možnost pro hledání smyslu života (*kontemplace*). Dodává ještě *participace, integrace, akulturace* (Průcha, 2009).

Krejčová a Hofbauer se shodují ve funkci relaxační, socializační. K funkci, která uvolňuje a rozptýluje, do které patří hlavně zábava, přidává Krejčová také funkci kompenzační, která vyrovnává psychickou a fyzickou zátěž. Podle Opaschowskeho má volný čas ještě více funkcí. Volný čas se využívá ke komunikaci, k výchově a ke vzdělávání. Přidává ještě další specifické významy volného času.

2.3 Činnosti ve volném čase

Činnosti, které provádíme ve volném čase, dělíme na tyto: *odpočinkové, lehce rekreační, zájmové, společensky prospěšné, sebeobslužné* a řadíme sem také *přípravu na vyučování*. Do odpočinkové patří klidné, fyzické i psychické činnosti bez námahy, spánek. Odstraňují únavu, kompenzují jednostranné zatížení. Lehce rekreační činnosti jsou opakem odpočinkových. Jedná se především o pobyt na čerstvém vzduchu, tělesné aktivity. Mají relaxační význam. Zájmová činnost vychází ze zálib a zájmů. Patří sem cílevědomé aktivity zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností. Mají silný vliv na rozvoj osobnosti a správnou společenskou orientaci.

Zájmové činnosti dělíme je na:

- zájmové činnosti společenskovední
- zájmové činnosti pracovní – technické
- zájmové činnosti přírodovědné
- zájmové činnosti esteticko – výchovné
- zájmové činnosti tělovýchovné, sportovní, turistické

Společensky prospěšné činnosti přináší ostatním lidem hmotné a duchovní hodnoty. Jedná se o veřejně prospěšné aktivity. Sebeobslužné činnosti vedou jedince k samotnosti v péči o vlastní osobu a majetek. Patří sem také osobní hygiena, pořádek a čistota, péče o svůj zevnějšek, kultura stolování, správné návyky. K činnostem u dětí vyplývajících z povinností patří kromě sebeobslužných činností také příprava na vyučování (Průcha, 2009).

Výchovné zhodnocování volného času určuje obsah a způsoby jeho realizace. Podle *obsahu a metod* sem patří aktivity oddechové, poznávací, tvořivé a veřejně prospěšné. Podle *stupně individualizace* se dělí na výrazně individuální, dále na aktivity uskutečňující se společně, avšak bez trvale a cíleně rozvíjené vazby na další účastníky a aktivity podmíněné silným poutem spoluúčasti. *Výchovná a vzdělávací orientace* podle různého cílového zaměření probíhá v *rozličných sociálních a výchovných prostředích* (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2003).

„Požadavek pedagogického ovlivňování volného času se ukazuje jako nezbytná a důležitá součást výchovného působení na děti, mládež a dospělé“ (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2003, s. 20).

2.4 Volný čas dětí

Pod pojem volný čas dětí uvádí Pávková tyto činnosti: *odpočinkové, rekreační, zájmové, veřejně prospěšné*. Z hlediska dětí a mládeže do volného času nepatří sebeobsluha, vyučování a příprava na vyučování, povinnosti spojené s provozem rodiny, domácnosti, další vzdělávání a časové ztráty. Součástí volného času nejsou ani činnosti zabezpečující biologické potřeby člověka (Pávková, 2002).

„Mezi volným časem dětí a dospělých existují značné rozdíly. Ty se týkají množství volného času, struktury činností ve volném čase i míry záměrného ovlivňování. Obecně se dá konstatovat, že děti mají více volného času než dospělí. Existují však i skupiny dětí, jejichž právo na kvalitní využívání volného času je potlačováno“ (viz vybrané články Úmluvy o právech dětí).

Jedná se o tyto skupiny dětí:

- děti přetěžované plněním školních povinností
- děti, které jsou přetěžované zájmovými činnostmi
- děti, které se věnují zájmové činnosti na vrcholové úrovni
- děti, které jsou zatěžovány plněním pracovních povinností.

Na druhé straně existují jedinci, kteří mají volného času nadbytek, ale neumí s ním hospodařit. Mají málo povinností, zažívají nudu, kterou zahánějí činnostmi společensky nežádoucími.

Některé děti volný čas smysluplně využívat nemohou. Jedním z důvodů je například to, že se s lákavou nabídkou nesetkají, protože je k nim nedostupná. Jindy jsou příčinou sociální nebo finanční důvody. Další možností, proč efektivně nevyužívají volný čas, je nedostatek motivace, malý zájem. Existuje i taková skupina dětí, která má extrémně mnoho mimoškolních aktivit, a tudíž žádný volný čas jim nezbývá (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2003).

Je jisté, že děti mají volného času více než dospělí. Nejsou pracovní zátíženými, školní nebo domácí povinnosti zvládnou v běžném časovém úseku. Odpolední a podvečerní čas mohou ve většině případů prožít podle svých zájmů. Přesto se najde skupina dětí, která nedostatkem volného času může trpět. Nechci se rozepisovat o dětech, které se věnují vrcholovému sportu, nebo jsou zatíženy nadměrným výčtem zájmových kroužků, popř. přehnanou pomocí v domácnosti. Chtěla bych zmínit případ, který poukazuje na děti, jenž trpí poruchy učení a volný čas jim uniká.

Případ, který vám chci popsat, se týká dívky, která trpí dyskalkulií. Přestože se velmi snaží, rodiče i učitelé jí pomáhají, výsledky snaze neodpovídají. Jedná se o dívku klidné povahy, svědomité, inteligentní. Aby zvládla učivo v ročníku, musí se věnovat obsáhlé domácí přípravě. Koncentrace na učivo je pro ni náročná a trpí krátkodobou pamětí. Trvá jí příliš dlouho, než učební látku pochopí. Proto, aby učivo v matematice zvládla, je nucena se doma hodně učit. Odpolední čas tráví samostudiem a doučováním. Chtěla by se věnovat hudbě, ale zároveň má obavy, aby jí zbylo dost času na přípravu do školy. Učení se věnuje i o víkendu. Rodiče mají pocit, že volný čas po pracovním týdnu je vhodný k dohnání učiva. A tak nutí dívku, a i ona sama to tak sama cítí, učit se prakticky v každé volné chvíli. Z toho vyplývá, že dívka volný čas má téměř nulový.

Pávková podotýká, že u dětí a mládeže je žádoucí pedagogické ovlivňování volného času. Děti ještě nemají dostatek zkušeností a znalostí, nedovedou se správně orientovat a jednat v životních situacích, potřebují citlivé vedení. Důležité je, aby vedení bylo nenásilné, nabízené

činnosti přitažlivé, účast na nich dobrovolná. Ovlivňování volného času závisí na věku dětí, jejich mentální i sociální vyspělost i na charakteru rodinné výchovy.

Způsob využívání volného času je podmíněn sociálním prostředím. Zvláště výrazný je vliv rodiny. Tam, kde rodiče neprojevují důslednost ve výchově, ztrácí přehled o tom, jak dítě tráví svůj volný čas. Hrozí nebezpečí, že se dítě dostane do vlivu nežádoucí vrstevnické skupiny.

Společensky prospěšné se považuje kvalitní a smysluplné trávení volného času. Rodina je první, kde dítě poprvé přichází do sociálního kontaktu a ovlivňuje jeho životní styl. Rodiče slouží dětem jako vzory. Neplatí to však vždy a bez výhrad. Někdy mohou být vztahy mezi dětmi a rodiči komplikované a proměnlivé. Vliv rodiny, rodičů, sourozenců a dalších příbuzných člověka trvale a silně ovlivňuje.

V tomto prostředí však dítě pouze nevyrůstá. Přichází do styku s vrstevníky ať už ve společenských institucích, organizovaných sdruženích, nahodilých prostředích. Pro zdárný vývoj jedince je nutné pedagogické ovlivňování volného času. Jeho zanedbání by přineslo negativní výsledky pro celou společnost (Pávková, 2002).

PŘED KAŽDÝM SVÝM VÝROKEM SE PTEJTE: „BUDOU MOJE SLOVA BUDOVAT NEBO BOŘIT?“ (E. Wheat)

3. Pedagogika volného času

3.1 Pojem pedagogika volného času

„Pedagogika volného času je pedagogická disciplína zabývající se výchovnými a vzdělávacími prostředky, které napomáhají autonomnímu a smysluplnému využívání volného času dětí, dospívajících i dospělých. Jde tedy především o vědu, která reflektuje volný čas z hlediska osobnostního rozvoje jedince“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009).

Hofbauer charakterizuje pedagogiku volného času jako výchovu ve volném čase, skrze volný čas, pro volný čas. Takto charakterizovaná disciplína zahrnuje reflexi volného času jako významné oblasti a hodnoty života, s cílem smysluplného a cílevědomého využívání volného času (Hofbauer, 2004).

Podle Průchy jsou předmětem pedagogiky volného času způsoby jeho využívání a ovlivňování, jejich význam pro člověka, jeho výchovu a sebevýchovu. Pedagogika volného času se zabývá i jednotlivými volnočasovými aktivitami (Průcha, 2009).

Kratochvílová považuje předmět pedagogiky volného času otázkou výchovy a vzdělávání dětí a mládeže v době mimo vyučování ve škole i mimo ni (Kratochvílová, 2004).

Myslím si, že hlavním cílem pedagogiky volného času je dle Hofbauera smysluplně a cílevědomě využívat volný čas. Pedagogika volného času probíhá ve volném čase – naplňování smysluplnými aktivitami, skrze volný čas – probíhá v této vymezené době a pro volný čas – seznámení s množstvím zájmových aktivit a poskytnutí základní orientaci ve volnočasových aktivitách.

3.2 Výchovní činitelé, obsah, metody, formy, prostředí, cíle

Na výchově za využití volného času se podílí mnoho *činitelů*. V první řadě je to rodina, která hraje významnou roli a učitelé, kteří mohou rozmanitými způsoby ovlivňovat volný čas.

Ve volném čase je *obsah* výchovy ovlivněn potřebami a věkem dětí, podmínkami, kde proces probíhá. Zohledňují se zájmy a přání dětí.

Z metod uplatňujících se v této výchově se využívá metoda názorná, metoda slovní a zejména metoda praktických činností.

Formy výchovy mohou být organizované nebo spontánní. Probíhají buď ve formálně ustanovených skupinách, nebo individuálně.

Prostředí, kde děti tráví volný čas je rozmanité. Jsou to školy a školská zařízení, zařízení pro výchovu mimo vyučování, domácí prostředí, veřejná prostranství. Každé z nich má své výhody a nevýhody.

Obecný *cíl* výchovy je chápán jako výchova všestranně a harmonicky rozvinuté osobnosti.

Cílem výchovy ve volném čase je vybavovat děti vědomostmi, dovednostmi a postoji. Poslání výchovy směřuje k naplnění funkce výchovné, zdravotní, relaxační, regenerační, sociální a preventivní. Důležitý význam spočívá v předcházení sociálně patologickým jevům. Jedná se primární prevenci týkající se drogové závislosti, alkoholismu, kouření, kriminality, delikvence, virtuálních drog, gamblingu, záškoláctví, šikanování, vandalismu, xenofobie, rasismu, intolerance a antisemitismu. Smyslem výchovy ve volném čase je naučit jedince kvalitně využívat volný čas (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2003).

Podle Hájka, Hofbauera a Pávkové k výchově dochází ve třech hlavních oblastech:

- *formální*- oficiální vzdělávání ve školách a v odborných vzdělávacích zařízeních

- *neformální* – strukturovaná a cílená aktivita mimo formální systém
- *informální* - kontakt s rodinou, s přáteli, s vrstevníky

Výchova probíhá za aktivní činnosti nebo při činnosti receptivní.

Výchova ve volném čase probíhá prostřednictvím aktivit různého charakteru. Obsah výchovy není vázán stanovenými normami. Ve výchově ve volném čase platí stejné pedagogické zásady jako na každou výchovnou oblast. Ke specifickým zásadám patří hlavně dobrovolnost, princip zábavy, radosti z činnosti, samostatnosti, tvořivosti, uvolnění. Výchova ve volném čase je uplatňována ve formě volnočasových aktivit (Průcha, 2009).

„AŽ CHCEŠ NEBO NECHCEŠ, NĚKAM PATŘÍŠ. JAK HODNĚ VŠAK PATŘÍŠ, TO UŽ ZÁLEŽÍ JEN NA TOBĚ“ (A. S. Makarenko)

4. Volnočasové aktivity

4.1 Pojem volnočasové aktivity

Kraus uvádí, že volnočasové aktivity jsou ovlivněny biologickým zráním a odpovídají sociální, mentální a psychické úrovni jedince. Jsou podnětem k dalšímu rozvoji jedince a dochází při nich k nabývání životních hodnot. V současné době se preferuje jedinec se všeobecně orientovaným zaměřením. Za důležité se považuje, aby každý člověk měl možnost zúčastnit se smysluplných aktivit bez ohledu na jeho schopnosti a dovednosti. Volnočasové projekty zvyšují osobní potenciál jedince, vedou k snadnějšímu zvládnutí životních překážek. Volnočasovým aktivitám je třeba se také zabývat v rámci preventivní sociální prevence. Jsou důležitým faktorem předcházení patologických jevů (Kraus, 2001).

Jak uvádí Hájek, Hofbauer, Pávková, nenaplnění volného času svádí jedince k destruktivním činnostem. Patří sem děti bez zájmu a děti, které se neztotožňují s organizovanou činností. Každý jedinec by měl umět kvalitně hospodařit se svým volným časem. Proto je vhodné seznámení se s širokou škálou nabídky volnočasových aktivit. Hledat a objevovat vlastní dispozice, snažit se o jejich rozvoj a uvědomění si vlastních hodnot (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2003).

Podle míry organizovanosti výchovného působení ve volném čase dělí Hájek, Hofbauer a Pávková volnočasové aktivity na tyto:

- *činnosti spontánní*, které probíhají na hřištích, hernách, přírodních prostředích. Jsou výchovně a organizovaně ovlivňovány nepřímo. Pedagogický pracovník zde působí jako konzultant a rádce.
- *činnosti zájmové příležitostní*, do kterých patří rekreační, oddychové nebo výchovně vzdělávací aktivity. Radíme sem soutěže, exkurze, výlety, turnaje. Jsou pedagogem řízeny.
- *činnosti zájmové pravidelné*, vedené kvalifikovaným pracovníkem. Patří sem zájmové kroužky, kluby, družstva, soubory (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2003).

Jiné volnočasové aktivity nabízí město, jiné venkov. Jaké se kde aktivity vyskytují, je ovlivněno prostředím, možnostmi, zájmem ze strany dětí nebo vedoucího daného zaměření.

Ve městě je pochopitelné, že tam bude nabízeno větší množství činností pro děti a mládež. Je zde koncentrováno více lidí, putují sem vyšší investiční částky, soustřeďují se sem celé komplexy pro volný čas. Ve městě se naskýtají větší možnosti, více nabídek, snazší dostupnost.

Venkov nabízí pro děti a mládež k trávení volného času hlavně přírodní prostředí. Výhodou je tu čistší vzduch, větší prostor, tvůrčí volnost. Nenajdeme zde domy pro děti a mládež, zájmové umělecké školy nebo stadiony, ale dětská, fotbalová, popř. víceúčelová hřiště, klubovny jsou dnes i v menších obcích. Ve vesnici mohou působit různá sdružení, která organizují akce pro děti a mládež po celý rok. Působí zde církevní sdružení, setkáváme se tu s různými spolky pro děti. Patří sem např. sbor mladých hasičů, chovatelů drobného zvířectva, rybářů, myslivců apod.

Pokud mají děti činnost institucionálně vedenou, jsou pod dohledem, tak nemají velkou možnost trávit volný čas nevhodně. Problém může nastat, když děti neumí kvalitně naložit s volným časem. Některé jedince může svádět k patologickým jevům. Větší negativní dopady nastávají ve městě, kde je vyšší anonymita. Děti a mládež páchají na sobě i na druhých trestné činy, v domnění, že se to ve městě ztratí.

Na venkově žije lidí méně, více se znají a mají k sobě blíž. Zájemci o volnočasové aktivity mohou využívat možnosti obce a kdo má zájem o aktivitu na venkově nedostupnou, může za ní dojíždět do města. Většina rodin má k dispozici auto popř. jsou dostupná vlaková či autobusová spojení.

4.2 Sdružení dětí a mládeže

Činnosti sdružení volného času dětí a mládeže můžeme sledovat z oblasti rodinného nebo veřejného života. Dále ze školy, sféry práce, z umění, sportu, vědy a mnoha dalších. Sdružení

dětí a mládeže mají společné rysy: „Dohodu dvou nebo více osob dávat svoje znalosti, dovednosti a aktivitu trvale k dispozici jinému cíli, než je podíl na výhodách; dobrovolnost vstupu a působení ve sdružení na základě vlastního rozhodnutí přijmout a uplatňovat ideové, obsahové a organizační zásady sdružení; existenci vnitřních, více či méně závazných a náročných mechanismů, jak získat a realizovat zájmy členů a současně požadavky sdružení na ně; ve většině případů působí ve volném čase a pro volný čas dětí a mládeže“ (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2003, s. 39).

„Členství a aktivní účast na práci sdružení a účast na jeho činnosti se od převážně individuálně zaměřené účasti v zájmové činnosti školy nebo zařízení volného času odlišuje podstatně širším východiskem i vyústěním. Spočívají v motivaci a přání patřit trvaleji do širší kolektivity, v jejím rámci jednak realizovat svoje individuální ambice, jednak souběžně s tím se spolu s vrstevníky účastnit společných aktivit a v jejich rámci i veřejně prospěšné činnosti“ (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2003, s. 40).

Typologie UNESCO z r. 1960 člení sdružení dětí a mládeže podle těchto kritérií.

- podle *obsahu* – politická, tělovýchovně sportovní, technická, náboženská
- podle *věkového složení* – 6-15 let, 15-18 let, 18-25 resp. 30 let
- podle *sociálního složení členstva* – sdružení podle různých profesí, např. vesnická mládež
- podle *cílové orientace* – zájmové zaměření
- podle *šíře obsahového zaměření* – všestranné nebo specializované oblasti
- podle *územního dosahu* – kam až sdružení sahá

Podle svého poslání se sdružení dětí a mládeže člení takto:

- *sdružení zájmová* – vychází ze zájmu (např. tělovýchova, sport, turistika, kulturní činnost, umělecká tvořivost, přírodovědné obory, společenské vědy, rukodělné, technické a praktické činnosti, herní aktivity)
- *sdružení odborů a politických stran* – vztah mladých lidí k politickým stranám a celkové účasti na činnosti
- *sdružení orientovaná nábožensky* – diferencují se podle věku, profese nebo zájmového zaměření
- *sdružení zaměřená veřejně prospěšně* – jejich programem a obsahem je aktivita veřejně prospěšné orientace (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2003).

Neformální skupiny

Významným sdružením dětí a mládeže tvoří také neformální sdružení. Formální sdružení mají stanovené cíle a poslání. Neformální sdružení jsou spontánní, bez složitých pravidel činnosti. Základním zaměřením je nesouhlas se systémem hodnot a způsobem života společnosti. Neformální skupiny procházejí ve svém vývoji proměnami.

Další způsoby sdružování dětí a mládeže:

Jsou to sněmy nebo parlamenty na školách, v malých obcích, v městských celcích. Základní cílem je umožnit dětem a mládeži účast na veřejném zájmu (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2003).

Do popředí se dostává evropská dimenze volného času. Roste pestrost a dynamika. Pro volnočasový život se utváří objektivní podmínky. Systém aktivit a institucí volného času dětí a mládeže prošly posledními roky prudkým vývojem. Staly se významnou oblastí mladé generace i společnost (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2003).

4.3 Volný čas a jeho účastníci

„Volný čas je dnes součástí života a výchovy všech dětí a mladých lidí; každý z nich má podle Úmluvy o právech dítěte právo na jeho aktivní využití podle vlastní, individuální volby. Jeho trvalou charakteristikou současně proto je jeho demokratizace podle zásady „Volný čas pro každého – volný čas všechny.“ Demokratický princip však současně předpokládá, že se mladí účastníci budou na volnočasových aktivitách podílet jako aktivní subjekt. K tomu v současných společenských souvislostech existují tradiční a nově se vytvářejí další možnosti“ (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2003, s. 89).

Mezi aktivity převážně individuální patří zejména: četba nebo studium periodik a literatury, zájmová činnost jedince v rodině nebo ve volnočasových zařízeních, audiovizuální média a spojení přes mobil, využívání počítače pro herní, poznávací nebo tvůrčí aktivity a navazování kontaktů pomocí internetu. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2003).

Nechtěla bych ještě opomenout důležitost významu tradičních her při volnočasových aktivitách. Hry mají velké hodnoty pro rozvoj dětí. Příjemné se pojí užitečným. Mnohé tradiční hry jsou výborným tělocvikem, rozvíjí se v nich rychlost, síla, obratnost, vytrvalost. Dítě si ověřuje organizační schopnosti, spolupráci v týmu. Hry jsou považovány za výborné odreagování stresů a psychoterapii. Pomáhají vybit agresivní pud a mají velký vliv na socializaci dítěte. Nejmenší děti zde navazují první kontakty se svými vrstevníky. Hra umožňuje komunikaci, přináší vzrušující a radostné chvíle.

„KDO NIKDY NEBYL DÍTĚTEM, NEMŮŽE SE STÁT DOSPĚLÝM“ (CH. Chaplin)

5. Instituce pro výchovu ve volném čase

5.1 Školní družiny a školní kluby

Tato zařízení jsou základní formou výchovy mimo vyučování a péče o děti zaměstnaných rodičů v průběhu školního roku, popř. i o prázdninách. Mají výchovnou, zdravotní a sociální funkci. Školní družiny jsou určeny pro děti od 1. -5. ročníku, školní kluby od 6. -9. ročníku. V těchto zařízeních probíhají činnosti odpočinkové, rekreační, zájmové, sebeobslužné, veřejně prospěšné a příprava na vyučování. Družiny i kluby navazují na vzdělávací činnost základní školy, ale nejedná se zde o vyučování. Činnost v družině a v klubu se orientuje na co nejpestřejší strukturu zájmových činností a uspokojení potřeby pohybu. Do zájmové činnosti patří nabídka kroužků. Ve školních klubech se při aktivitách vychází z charakteristik této věkové skupiny.

5.2 Střediska pro volný čas dětí a mládeže

Do středisek pro volný čas dětí a mládeže patří domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností. Účelem DDM je rekreační a výchovně-vzdělávací funkce. Stanice zájmových činností jsou zaměřeny na konkrétní zájmovou činnost.

Pravidelná zájmová činnost je organizována v těchto útvarech:

- kroužek- menší zájmový útvar
- soubor-zájmový útvar zaměřený na veřejnou produkci činnosti.
- klub-zájmový útvar s volnějším organizační strukturou.

- oddíl-útvár s tělovýchovným nebo turistickým zaměřením
- kurz-útvár s omezenou délkou trvání

Zájmová činnost příležitostná:

zahrnuje nabídky organizovaných příležitostných nebo cyklických akcí.

Nabídka spontánních aktivit:

jedná se o nabídku činností, které jsou organizačně ovlivňovány pedagogy nepřímo. Jsou vymezeny pouze provozní dobou zařízení. Jsou přístupné všem zájemcům. Pedagog zde vystupuje jako rádce, konzultant nebo činnost motivuje. Patří sem i poradenské služby v zájmových oblastech.

Garance a organizace soutěží a přehlídek vyhlašovaných nebo doporučovaných MŠMT ČR.

posláním je vyhledávat talentované děti a mládež a účelně využívat jejich volný čas. Soutěže dále umožňují srovnávání pedagogických postupů při vedení dětí a mládeže

ve výchovně vzdělávací práci.

Práce s talentovanou mládeží

individuální práce s nadanými dětmi, poskytování speciálních zájmových útvarů, individuální nebo skupinová konzultace, vzdělávací akce.

Prázdninová táborová činnost

jedná se o organizovanou činnost s dětmi, mládeže i s rodiči v době dlouhodobého volna.

Střediska pro volný čas umožňují poskytovat odbornou pomoc ostatním subjektům pečujícím o volný čas dětí a mládeže.

5.3 Domovy dětí a mládeže

Domov mládeže je školské zařízení, které zabezpečuje mládeži středních a vyšších škol ubytování, stravování a výchovné působení. Mohou být součástí školy nebo jsou samostatné a slouží žákům více škol. Významným úkolem domovu dětí a mládeže je dbát o účelné využívání volného času.

5.4 Dětské domovy

Jsou zařízení ústavní výchovy a mají specifické postavení. Jedním z úkolů je dbát o využívání volného času a vhodně rozvíjet a kultivovat zájmy dětí a mládeže. Snahou je, aby děti z tohoto zařízení prožívaly volný čas stejně jako děti žijící v rodinách.

5.5 Základní umělecké školy

V těchto zařízeních se nacházejí hudební, pohybové, výtvarné a literárně-dramatické obory.

5.6 Další subjekty ovlivňující volný čas dětí

Jazykové školy, občanská sdružení, sdružení dětí a mládeže, tělovýchovné a sportovní organizace, kulturní a osvětová zařízení, církve a náboženská společenství.

Kromě výchovných zařízení tráví děti volný čas v zábavních střediscích, v hernách, diskotékách, restauracích. Vedle těchto zařízení ve volném čase působí také neformální sociální instituce. Jedná se vrstevnické skupiny (Pávková, 2002).

„DĚTI DOBŘE VĚDÍ, ŽE VZÁJEMNÁ LÁSKA RODIČŮ JE JEDINOU PEVNOU SKÁLOU, NA KTERÉ MOHOU STAVĚT SVŮJ VLASTNÍ ŽIVOT“ (B. Ferrero)

6. Rodina

6.1 Pojem rodina a její funkce

„Rodina je zpravidla charakterizována jako základní článek ve struktuře lidského společenství. Specifickým znakem, který ji odlišuje od jiných sociálních skupin, je její polyfunkčnost. Za hlavní jsou považovány ekonomicko-zabezpečovací, biologicko-reprodukční, emocionálně – ochranná a výchovně - socializační funkce. Jsou chápány jako úkoly, které plní rodina jednak vůči svým členům, ale také ve vztahu ke společnosti“ (Průcha, 2009, s. 487)

Podle Průchy má rodina význam výchovný a socializační. Výchova je proces záměrného působení na dítě s cílem dosáhnout pozitivních změn ve vývoji. Socializace značí začleňování jedince do společnosti.

„V běžném podvědomí dnešního člověka vystupuje rodina jako společně žijící malá skupina lidí spojená pokrevními svazky a úzkými citovými vazbami. Rodina se však v průběhu dějin vyvíjela a s ní se měnilo i postavení jejich jednotlivých členů“ (Kraus, 2001, s. 78).

Rodinu současnosti je možno považovat podle Krause za institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenecké nebo manželské vazby. Základem rodiny ve všech dosud známých společnostech je dyadický pár – muž a žena. Výchozím znakem každé rodiny je existence nejméně jednoho dítěte bez zřetele na jeho věk.

Rodina ve svém souhrnu zajišťuje mnoho funkcí – zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní návyky svých členů, vytváří výchovné prostředí pro děti, předává jim kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu ke společnosti – je to především reprodukce biologická i kulturní, dodává Kraus (2001).

Protože se rodina pohybuje v určitém společenském prostoru, mění se její činnosti i obsah. Rodina ztratila během svého vývoje řadu svých funkcí, ale uchovala si dvě základní: funkci prvotní socializace dětí a emocionálně psychologické stabilizace osobnosti dospělých. Řadu funkcí rodiny převzal v průběhu vývoje především stát. Vývoj společnosti má též celou řadu sociálně – pedagogických souvislostí. Počet dětí, které využívají vzdělávací a výchovná zařízení, a jejich charakteristiky vytvářejí specifické požadavky na oblast institucionální výchovy a péče o volný čas dětí a mládeže (Kraus, 2001).

Podle mého názoru má rodina stejně důležitý význam biologický jako výchovný. Odpovědná péče a důsledná výchova dítěte v rodině je nenahraditelná. Pokud výchova nedosahuje vysokých kvalit, může mít na sociální vývoj jedince negativní dopad. Zlepšení celkového klima osobnosti dítěte mohou v takovýchto případech napomáhat některé instituce. Jedny z nich mohou být i zařízení pro volnočasové aktivity. V těchto institucích vykonávají svou práci odborníci. Měli by být profesionálně vyškoleni a měli by mít dobrý vztah k dětem. Svou činností a přístupem by měli umět nejenom vhodně vyplňovat volný čas, ale také pomoci překonávat některé individuální problémy dětí a mládeže.

6.2 Činitelé vývoje jedince

„Osobnost člověka, jeho individualita se utváří v průběhu ontogenetického vývoje působením různých činitelů. Určité předpoklady si dítě přináší na svět už při svém narození. Jedná se o vrozené předpoklady, vlohy, které mohou být zděděné po předcích nebo dispozice získané

v průběhu prenatálního vývoje. Již v okamžiku početí začínají na dítě působit vlivy prostředí, které je formují. Zvlášť velký vliv na vývoj jedince má sociální prostředí. Záměrné a cílevědomé působení na člověka, nejčastěji na dítě, nazýváme výchovou. Předpokládá se formování takových rysů osobnosti, které jsou z hlediska potřeb společnosti chápány jako kladné a žádoucí“ (Pávková, 2002, s. 33).

„Klíčovou roli při výchově dětí hraje rodina jako primární sociální skupina se svými bohatými a intimními citovými vztahy. Na výchovné působení rodiny navazují a doplňují je předškolní zařízení a později škola jako jeden z nejvýznamnějších výchovných činitelů. Na výchově dětí a mládeže v době mimo vyučování se společně s rodinou podílejí instituce pro výchovu mimo vyučování a další subjekty“ (Pávková, 2002, s. 33).

Rodina je také důležitá při posuzování sociálních vlivů ve volném čase. První zkušenosti s využíváním volného času se získávají právě v tomto prostředí. Rodiče jsou prvními vzory. Pro formování vztahu k volnému času je ovlivňující typ rodiny. Zda je rodina velká nebo malá, uzavřená nebo otevřená, styl rodiny, věk rodičů, vzdělání rodičů, jejich zájmy, počet dětí, jejich pohlaví, tolerance partnerů, finanční možnosti apod. Nutno dodat, že současná ekonomická situace nedovoluje některým mladým rodinám hradit náklady na volnočasové aktivity (Pávková, 2002).

Ovlivňujícím činitelem v rodině podle Krause je *postoj rodičů k dítěti a způsob výchovy*. Negativně projevujícím se prvkem ve výchově se jeví lhostejnost, nedůslednost v požadavcích na děti a jejich nedostatečná kontrola. To platí i pro využívání volného času. Volnočasové aktivity nemají jen za úkol uspokojovat osobní zájmy a potřeby dětí, ale také poskytovat prostor pro získávání sociálních zkušeností, kultivaci emocí a posilování odpovědnosti (Kraus, 2001).

Kromě rodiny se na formování jedince podílejí také *vrstevnické skupiny*, se kterými dítě přichází do kontaktu. I v dnešní době má pojem kolektiv pro dítě značný význam. Působení rodiny či institucionální výchovy má pro jednotlivce odlišný vliv. Podíl výchovy může být zanedbatelný, může se však stát i závažným činitelem ovlivňující další život, říká Pávková (2002).

Ve vývoji jedince mají velký vliv na životní styl v současné době *hromadné sdělovací prostředky a informační technologie*. Jedná se o knihy, časopisy, televizní a rozhlasové pořady, hudební nahrávky, počítačové hry atd. Děti a mládež je využívají v době volného času. Jsou individuálním i hromadným způsobem realizace volného času. Stávají se oblastí zájmové činnosti dětí a mladých lidí. Masmédia patří do významné oblasti zájmových a veřejně

prospěšných aktivit mladých lidí. Také z nich však mohou vycházet rizika a nebezpečí (Pávková 2002).

Člověk však není pouhým pasivním produktem vlivu dědičnosti, prostředí a výchovy. Má možnost svou vlastní aktivitou vývoj korigovat a rozvíjet. Aktivita a úsilí jsou významnými činiteli ve vývoji jedince. Všechny činitele vývoje se prolínají a vzájemně ovlivňují. Podíl vlivů jednotlivých činitelů je u každého jiný. Každý má své podmínky i životní osudy jiné. Také vliv rodiny či institucionální výchovy má odlišný význam (Pávková, 2002).

6.3 Výchovný styl v rodině

Na utváření osobnosti jedince a s ním i jeho vztahu k volnočasovým aktivitám má také dopad typ výchovného stylu v rodině.

- *Autokratický* výchovný styl se projevuje příliš tvrdým výchovným vedením s velkými nároky na dítě. Rodiče projevují dominantní chování vůči dítěti a vyžadují od něj kázeň a poslušnost. Nechtějí dát dítěti volnost a spíše zakazují, přikazují, popřípadě trestají. Dítě je pak nuceno trávit volný čas aktivitami pro ně nepřítažlivými, a proto je může vykonávat s nechutí a nedobrovolně.
- *Liberální* výchovný styl je charakterizovaný nesoustavnou kontrolou. Je to styl dovolující, nezasahující, volný. Rodiče neposkytují dítěti patřičné normy a tím pádem dítě neví, co smí, nebo kde již překračuje pravidla. Často může sklouznout k činnostem, které souvisí s patologickými jevy a dostat se do nevhodné vrstevnické skupiny.
- *Demokratický* výchovný styl se považuje za nejvhodnější. Dítě má dostatek prostoru k vlastnímu rozhodování, ale přitom ho zase nemá tolik, aby překročilo vymezené hranice. Rodiče se snaží dítěti porozumět a domluvit se s ním. Pokud rodiče vynikají tímto výchovným stylem, je tu šance, že dítě se bude věnovat aktivitám, které ho baví a které jsou pro ně vhodné a žádoucí (Dvořáček, 2004).

7. Praktická část

7.1 Cíl práce

Cílem bakalářské práce bylo porovnání mé hypotézy s praxí. Pokoušela jsem srovnat vlastní domněnky sledovaného tématu se skutečností. Ve svém průzkumu jsme se zaměřila na třídění údajů a vysvětlení příčin existence nebo změn jevů. Okruhem volnočasových aktivit se zabývám profesně i osobně. Snažila jsem se hledat rozdíl v trávení volného času u dětí z města a z venkova a tím ovlivňování jejich životního stylu.

7.2 Hypotéza

Cílem mé práce bylo dokázat popř. vyvrátit tyto předpoklady:

1. Předpokládám, že existují rozdíly v trávení volného času u dětí z města a z venkova.
2. Předpokládám, že činnost volného času dnešních dětí je převážně aktivní.
3. Předpokládám, že děti z města mají méně volného času.
4. Předpokládám, že děti z venkova budou více hodin trávit venku.
5. Předpokládám, že největší zájem budou mít děti o elektronická media.

7.3 Charakteristika a popis vzorku

Pro účely tohoto šetření jsem vybrala čtyři základní školy. Dvě městské a dvě vesnické.

Jedna městská škola je v jihočeském kraji ve městě s 50 000 obyvateli. Tato základní škola patří mezi středně velké s počtem žáků cca 250. Jedná se o školu soukromou výběrovou, s rozšířenou výukou cizích jazyků a s rozšířenou výukou výpočetní techniky. Mimoškolní aktivity jsou zde široké, družina je moderně a účelově vybavena s delší otevírací dobou. Ve škole se nachází pro druhý stupeň také školní klub. Škola sídlí ve středu města. Většina rodičů dětí jsou podnikatelé, bydlí ve městě.

Druhá městská škola se nachází ve středních Čechách. Je nově postavena, menší, ale velmi dobře vybavena. Družina pro děti od první do páté třídy nabízí velké množství zájmových kroužků, víceúčelové hřiště. V blízkosti školy se nachází ZUŠ. Autobusové spojení pro vesnické děti, které školy navštěvují, je snadno dostupné, protože tu vede hlavní dopravní tah. Město nabízí dostatek přírody a volných prostranství. Rodiče většinou pracují přímo ve městě.

Vesnická škola, která bývala spádovou obcí pro více než devět okolních vesnic, leží ve středních Čechách. Škola je to starší, s vlastní družinou, která umožňuje pobyt dětem do třetí třídy. Nabídka kroužků je malá. Počet dětí, které navštěvují tuto školu, se pohybuje okolo sto. Dopravní spojení autobusem je omezené. Dříve se všechny děti z okolních obcí sjížděly pouze do této školy. V posledních dvaceti letech však žáků ubývá, protože dojíždí do blízkého města nebo navštěvují druhou vesnickou školu s lepšími referencemi. Ve vsi působí dětský fotbalový klub, dětský hasičský sbor, dětské církevní sdružení. Většina rodičů dětí dojíždí za prací do blízkého města, žijí v rodinném domě.

Druhou vesnickou školu, kde probíhalo dotazníkové šetření, najdeme v blízkosti velkého města ve východních Čechách. Tato škola patří mezi ty menší. Děti ji navštěvuje pouze okolo šedesáti. Hrozí uzavření školy z důvodu nízkého zájmu docházky. Družina je otevřena pouze do patnácti hodin a nabízí základní typy kroužků, které většinou vedou rodiče dětí. Je zde osobnější přístup k dětem, všichni se znají, obec se školou spolupracuje. Děti se po vyučování scházejí a odpoledne tráví spolu. Problém je v dojíždění do města. Bez možnosti auta je špatně dostupné.

7.4 Popis užitých metod

Při hledání rozdílu v trávení volného času a tím ovlivňování životního stylu dětí ve městě a na venkově jsem použila jednoduchý kvantitativní průzkum. Zvolila jsem dotazníkovou metodu a pomocí uzavřených odpovědí jsem sestavila dotazník. Měl mi umožnit zjištění, kde tráví děti svůj volný čas, v jakých zařízeních, jakého zaměření. Jaké jsou jejich individuální zájmy, co pro ně znamená volný čas, kolik ho mají průměrně denně, s kým a kde se nejčastěji stýkají ve volnočasových aktivitách a jakou

mají ideální představu volného času. Kvantitativní účel této bakalářské práce je dostačující, ale nejde do větší hloubky tématu.

7.5 Popis vlastního výzkumu

Pracuji jako vychovatelka ve školní družině a částečně i ve školním klubu. Věk od 9 do 13 let se mi zdá neoptimálnější při formování životního stylu volnočasovými aktivitami ve školních letech. Proto jsem se zaměřila na tuto věkovou skupinu a zjišťovala jsem, jak se tyto děti baví ve svém volném čase. Sledovala jsem zvlášť ze čtvrté a páté třídy a zvlášť děti ze šesté a sedmé třídy. Děti mladšího školního věku a staršího školního věku mají svá specifika. Rozdíl se týká fyzické i psychické úrovně. Odlišný u obou skupin může být výběr zájmu, jejich hloubka, zaměření. Věkem se mění individuální zájmy, potřeba pohybových aktivit a délka odpočinku, výběr priorit, kvantita veřejně prospěšných prací, mění se ideály apod.

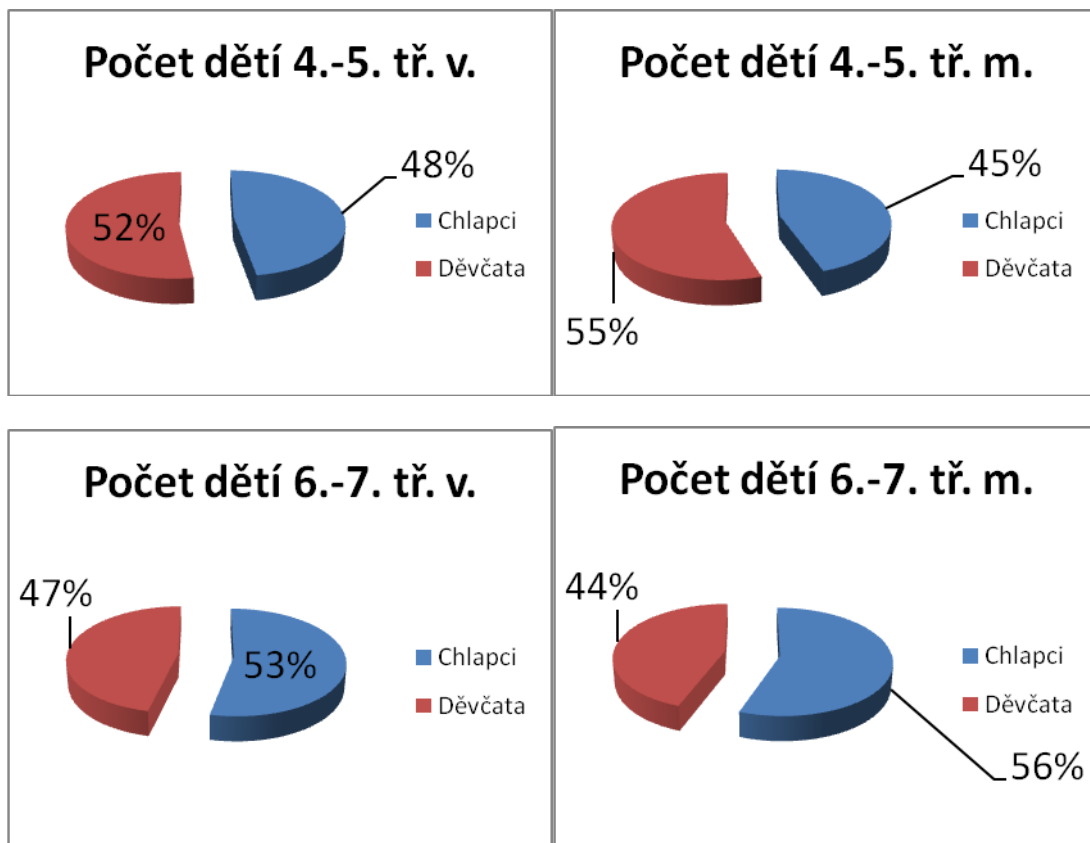
Otázky v dotazníku jsem volila s tím, abych získala co nejvíce upřesňujících informací o tom, jak tráví volný čas děti ve městě a na venkově. Pro snadnější vyhodnocení, jsem otázky volila uzavřené. Některé byly jednoznačné, jiné s možností rozšiřující odpovědi. Některé otázky byly doplněny o údaj - jiné možnosti.

O vyplnění dotazníku jsem požádala ředitele škol. Všichni ředitelé mi bez problémů vyhověli. Tímto bych jim chtěla poděkovat za spolupráci. Díky jejich vstřícnosti a ochotě jsem měla možnost získat údaje ohledně trávení volného času, které mi poslouží při tvorbě mé bakalářské práce. Žáci vyplňovali dotazníky během vyučovací hodiny. Zaškrtovali jednu i více odpovědí. Zabralo jim to průměrně patnáct minut času. Tím že je hned odevzdali, jejich návratnost byla stoprocentní.

Po navrácení vyplněných dotazníků jsem začala zpracovávat získaná data. Nejdříve jsem si roztřídila dotazníky z městských a vesnických škol. Dále jsem si rozdělila také věkovou skupinu – čtvrtá a pátá třída a šestá a sedmá třída. Podle získaných zaškrtnutých odpovědí (mohlo být i více odpovědí v jedné otázce) jsem zapisovala získané údaje do jednotlivých položek. Po celkovém zpracování jsem dotazník vyhodnotila.

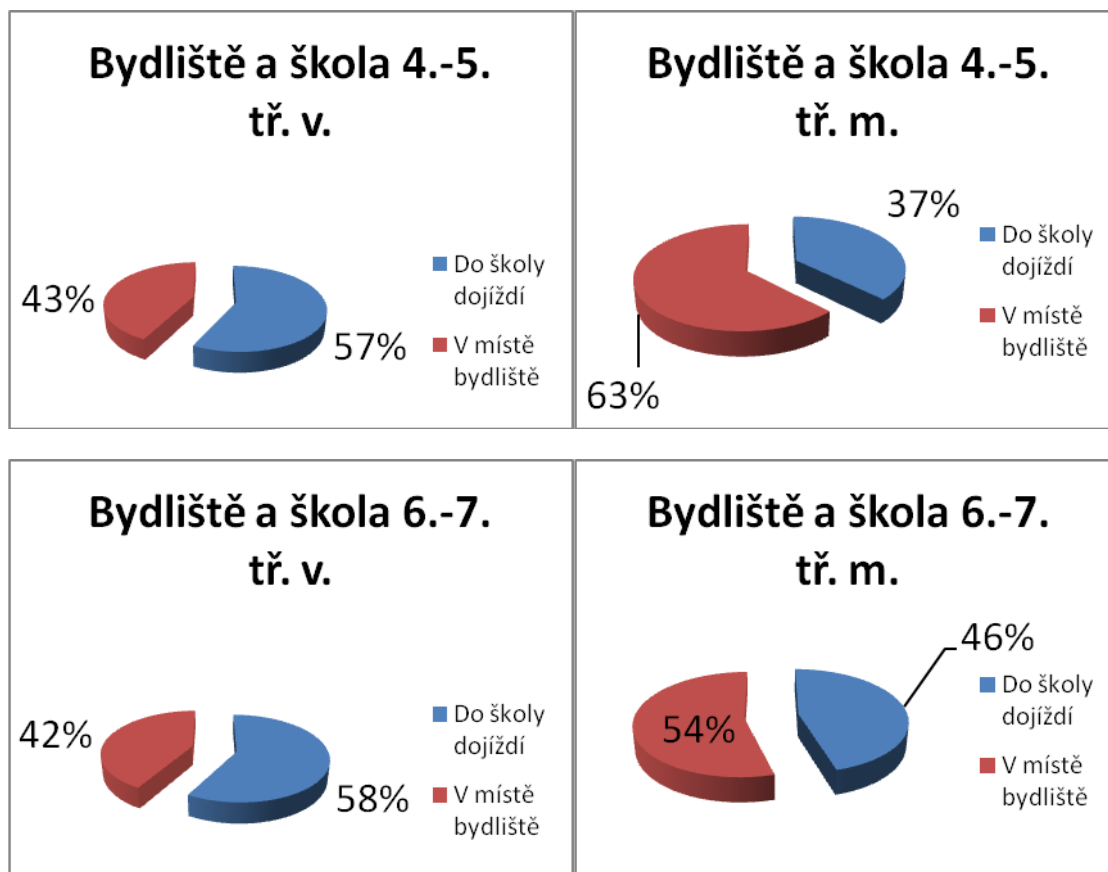
VOLNOČASOVÉ AKTIVITY – VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKU

Graf č. 1 Jsem chlapec – děvče.

Otázka č. 1 Bydliště a otázka č. 2 Škola

Graf č. 2

Bydliště

Co se týče bydliště dětí navštěvujících vesnické školy, tak všichni až na jednoho respondenta, žijí na vesnici. Pouze jeden bydlí ve městě.

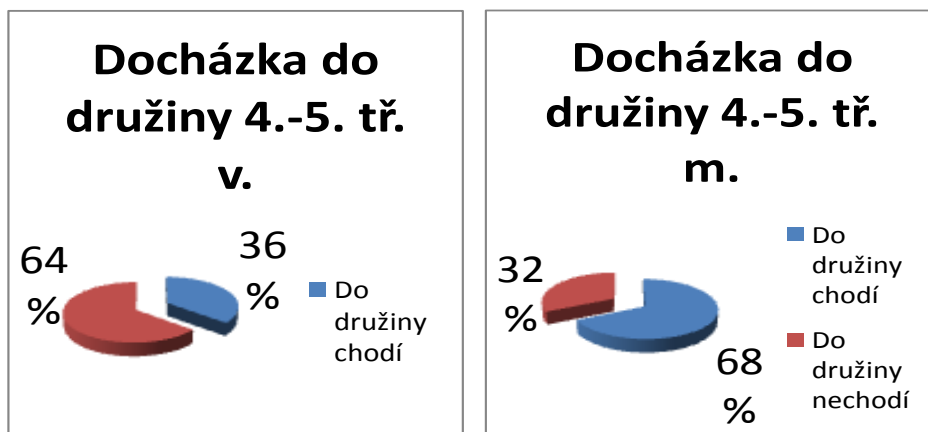
Z dětí navštěvujících městské školy dle dotazníkového šetření bydlí 73 dětí ve městě a 102 dětí dojíždí do města z vesnice.

Škola v souvislosti bydliště

Otázku, „Máš školu v místě bydliště, či nikoli“, jsem zahrnula do dotazníku proto, jestli význam dojíždění za vybranou aktivitou, je ovlivněn časovými a dopravními nároky. Podle jednotlivých výsledků jsem zjistila, že dojíždění za zvolenou činností není na překážku. Když už dítě volný čas tráví například v družině, tak pokud má zájem, věnuje se zvolené aktivitě buď přímo ve škole, nebo dochází do jiného volnočasového zařízení.

Otázka č. 3 Navštěvuješ školní družinu nebo školní klub?

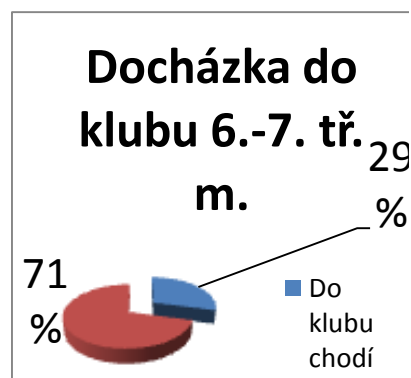
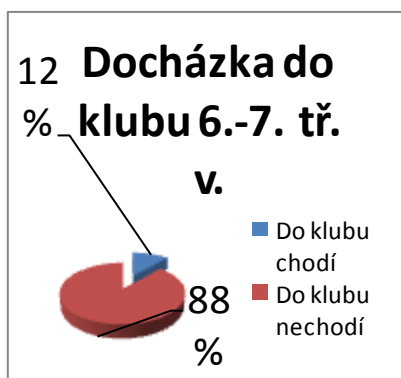
Graf č. 3

Tabulka č. 1

Protože bych byl(a) jinak doma sám/sama	2
Protože čekám na dopravu domů	13
Protože tu mám kamarády	14
Protože tu chodím do kroužku	4

Protože bych byl(a) jinak doma sám/sama	10
Protože čekám na dopravu domů	30
Protože tu mám kamarády	26
Protože tu chodím do kroužku	37

Protože bych byl(a) jinak doma sám/sama	1
Protože čekám na dopravu domů	9
Protože tu mám kamarády	5
Protože tu chodím do kroužku	8

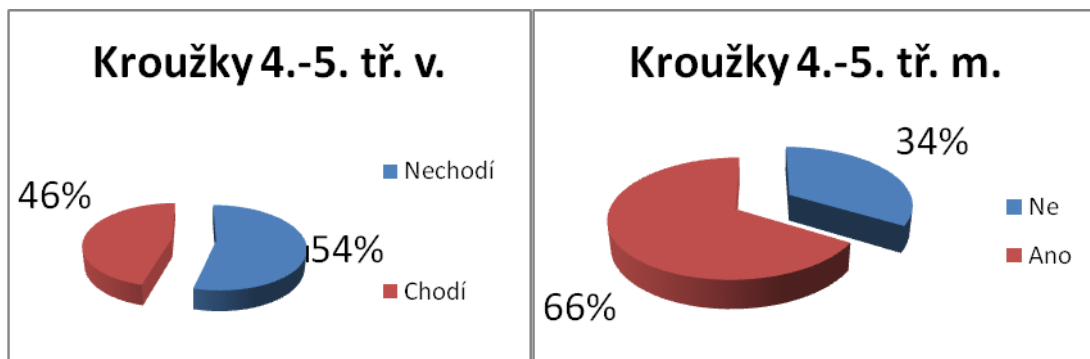
Protože bych byl(a) jinak doma sám/sama	0
Protože čekám na dopravu domů	3
Protože tu mám kamarády	1
Protože tu chodím do kroužku	1

Školní družina, školní klub

Očekávala jsem, že školní družinu, popř. školní klub více navštěvují děti z města. Moje domněnka se potvrdila. Městské děti odpoledne tráví více hodin ve školských zařízeních než vesnické. Důvodem bývá větší nabídka možností volnočasových aktivit v zařízeních tohoto typu, více zájmových kroužků. Jedním z důvodů proč děti z města jsou déle v družině, je také otázka bezpečnosti dítěte. Ve městě hrozí více nebezpečí. Např. v dopravě - při přecházení vozovek, na přechodech, větší provoz, hluk. Dále v samotných ulicích - ve městě je větší anonymita, větší riziko patologických jevů. Jako další důvod, proč děti ve městě neodchází po škole hned domů, je i to, že si chtějí pohrát, popovídat, prostě být spolu. Každý většinou bydlí v jiném koutě města a tak se děti po vyučování již nepotkají, tak snadno, jako děti vesnické. Ty zase spíše odchází, pokud nečekají na dopravní spojení, ze školy dříve domů. Často bydlí ve vícegeneračních domech např. s prarodiči, tak mají doma zajištěnou bezpečnost. Prostředí, co se týče patologických jevů, je na venkově bezpečnější. Je to dáno menším prostorem, znalostí prostředí, větším osobnějším přístupem obyvatel. Jedním ze základních důvodů, proč děti a mládež nenavštěvují družinu nebo klub je i ta skutečnost, že dotyčná škola toto zařízení pro starší věkovou hranici ani nenabízí.

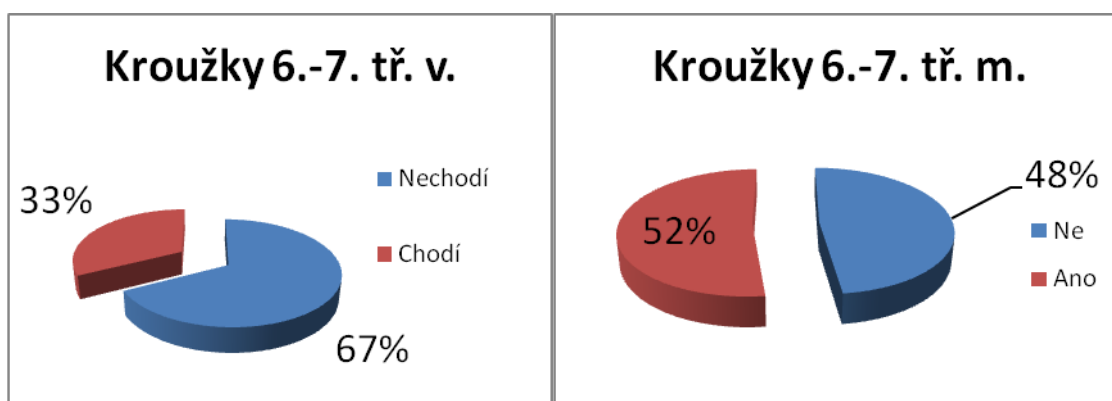
Otázka č. 4 Chodíš např. v družině nebo v DDM do nějakého zájmového kroužku?

Graf č. 4

Tabulka č. 2

Sportovní	18	Sportovní	38
Estetickovýchovný (pěvecký, recitační, taneční, výtvarný...)	5	Estetickovýchovný (pěvecký, recitační, taneční, výtvarný...)	32
Přírodovědný (pěstitelství, chovatelství, ochrana život. prostředí...)	4	Přírodovědný (pěstitelství, chovatelství, ochrana život. prostředí...)	7
Pracovně- technický (modelářství, výpoč. technika, vaření, práce s materiálem...)	3	Pracovně- technický (modelářství, výpoč. technika, vaření, práce s materiálem...)	5
Společenskovědní (cizí jazyky, sběratelství, historie...)	2	Společenskovědní (cizí jazyky, sběratelství, historie...)	8
Jiný	3	Jiný	15

Sportovní	11
Estetickovýchovný (pěvecký, recitační, taneční, výtvarný...)	0
Přírodovědný (pěstitelství, chovatelství, ochrana život. prostředí...)	0
Pracovně- technický (modelářství, výpoč. technika, vaření, práce s materiálem...)	0
Společenskovědní (cizí jazyky, sběratelství, historie...)	0
Jiný	3

Sportovní	16
Estetickovýchovný (pěvecký, recitační, taneční, výtvarný...)	15
Přírodovědný (pěstitelství, chovatelství, ochrana život. prostředí...)	3
Pracovně- technický (modelářství, výpoč. technika, vaření, práce s materiálem...)	2
Společenskovědní (cizí jazyky, sběratelství, historie...)	7
Jiný	8

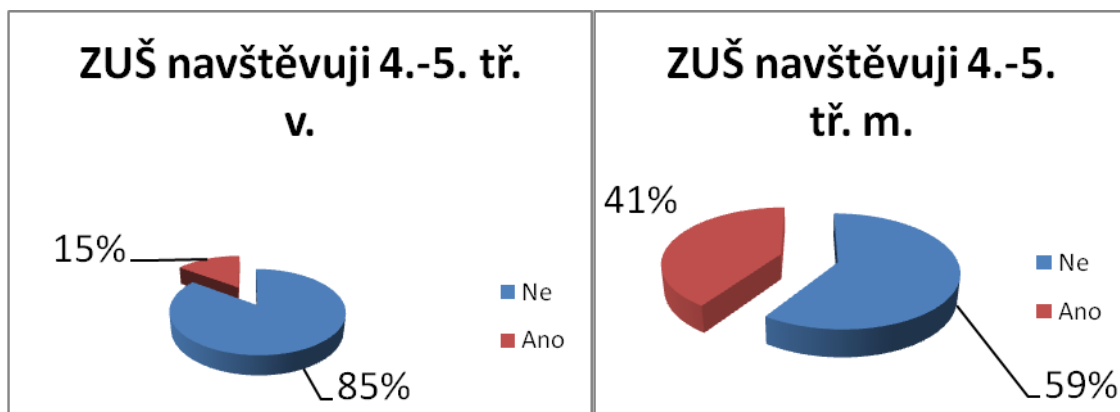
Kroužky

Trávit volný čas do kroužků chodí poměrně dost dětí. Kroužek je menší zájmový útvar, jehož činnost směřuje zpravidla na vnitřní obohacení členů. Škála nabídky kroužků bývá široká. Většina dětí si v nich vybere ten svůj. Největší zájem bývá o kroužky sportovního zaměření. Z toho je vidět, že děti mají v oblibě akčnější typy kroužků, kde se závodí, vyhrává a výsledky jsou znatelné. Velkou skupinu kroužků tvoří estetickovýchovné. V tomto zaměření se realizují dle průzkumu hlavně dívky. Na dalším místě se umístil kroužek s přírodovědným zaměřením. Městské děti jeví o tento typ kroužku nízký zájem. Ve městě pěstitelství a chovatelství není příliš oblíbené. Usuzuji, že pár kladných odpovědí k tomuto bodu svědčí hlavně o zájmu o ekologii. U dětí ze šesté a sedmé třídy je větší zájem než o přírodovědný kroužek o kroužky společenskovědní. Do této kategorie patří zejména studium cizích jazyků. Jak je vidět, zájem o cizí řeči stoupá u starších dětí a stojí za povšimnutí, že o společenskovědní kroužky je větší zájem u městských dětí. Nejnižší zájem je o kroužky pracovně-technické. Z toho se dá usuzovat, že klesá zájem o rukodělné činnosti. V době výpočetní techniky se asi jiný výsledek nemůže očekávat. Na grafu je znatelné, že v kroužcích jsou celkově více zapojené městské děti. Navazuje to na souvislost trávení volného času v družině popř. klubu. Ve školách působí velké procento veškerých kroužků. Podotýkám, že ne všechny děti tráví svůj odpolední čas v kroužcích pouze v družině. Kroužky nabízí i jiná střediska. Např. domy dětí a mládeže, sdružení. A protože se tato

zařízení nachází ve velké převaze hlavně ve městech, je tudíž snadnější dostupnost pro městské děti.

Otázka č. 5 Navštěvuješ ZUŠ?

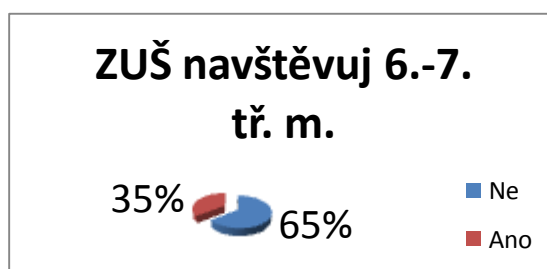
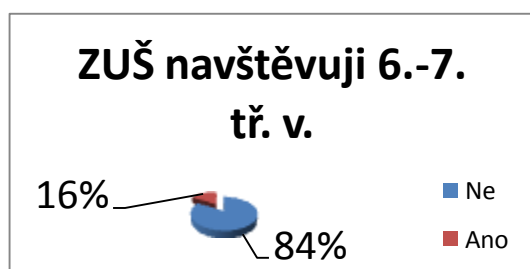
Graf č. 5

Tabulka č. 3

Obor výtvarný	3
Obor hudební	8
Obor taneční	1
Obor dramatický	0

Obor výtvarný	14
Obor hudební	27
Obor taneční	9
Obor dramatický	4

Obor výtvarný	0
Obor hudební	3
Obor taneční	3
Obor dramatický	1

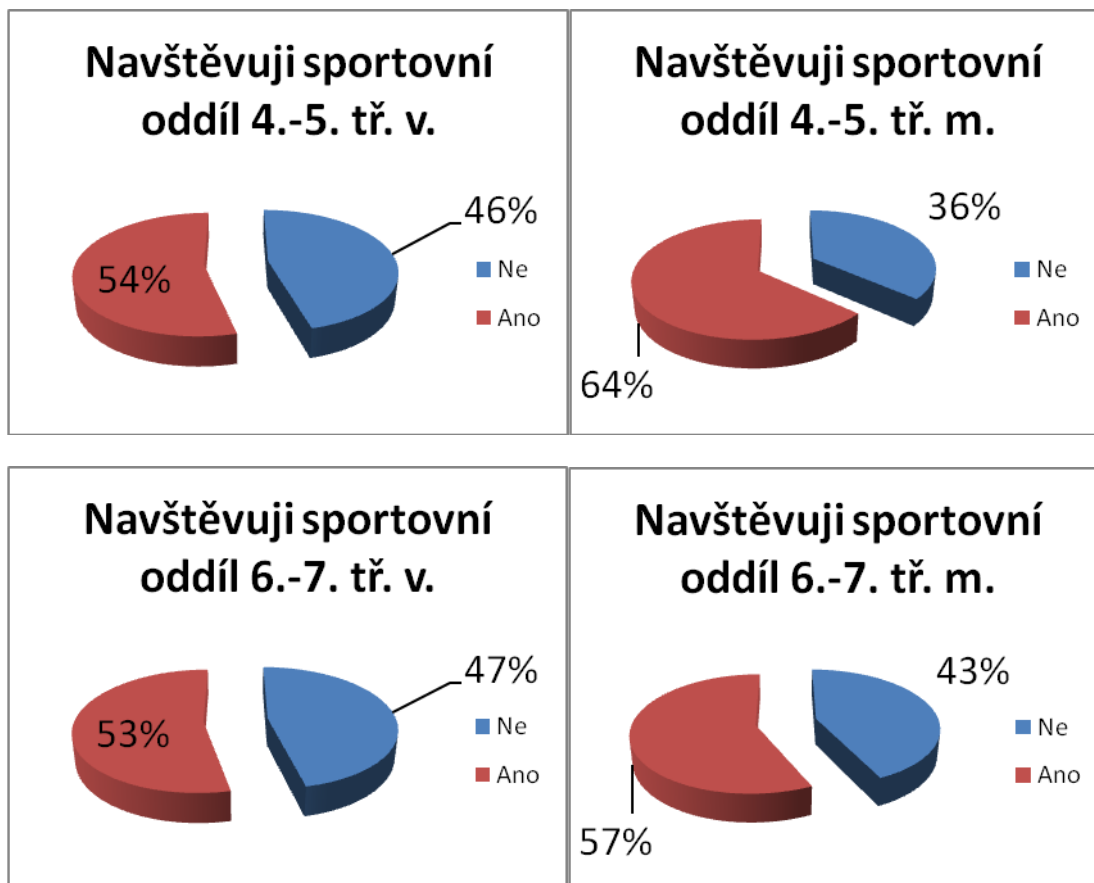
Obor výtvarný	8
Obor hudební	21
Obor taneční	2
Obor dramatický	2

ZUŠ

Navštěvovat zájmovou uměleckou školu patří k našim tradicím. Zájem o tyto aktivity stále je. Myslím, že velký vliv na zvolení některého oboru v ZUŠ má rodina. Většinou když se v rodině někdo věnuje nebo se věnoval některé zájmové umělecké činnosti, vede k tomu i své děti. Tím ovlivňuje své potomky a jejich životní styl. Opět u městských dětí je zájem o toto zařízení větší. Dokonce několikanásobně. Městské děti jsou v tomto zaměření znalejší a zájem příliš neklesá ani ve vyšších ročnících. Určitě i na venkově žijí lidé s uměleckými sklony. Tak proč své děti tak často jako rodiče městských dětí nevedou k umění? Zájem je především o obor hudební, dále pak o výtvarný, taneční, nejmenší zájem o dramatický.

Otázka č. 6 Navštěvuješ nějaký sportovní oddíl?

Graf č. 6

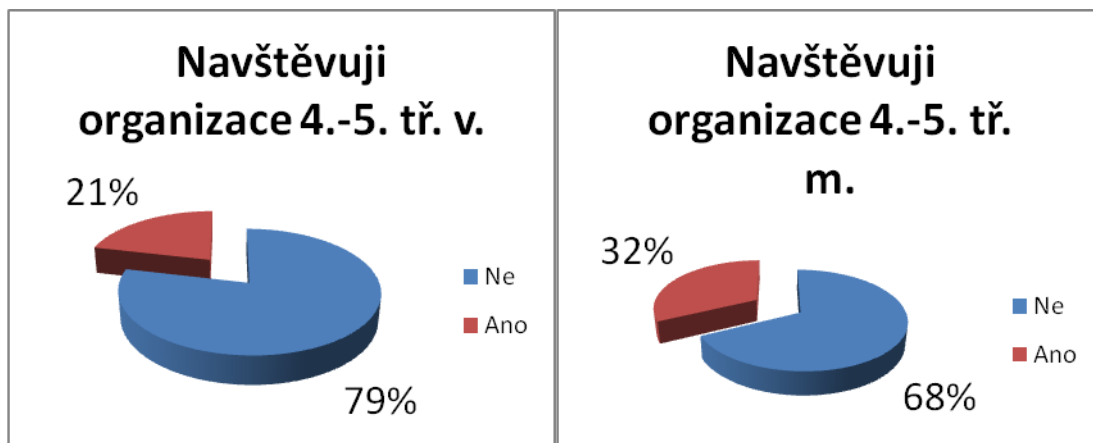

Sportovní oddíl

Do sportovních oddílů dochází v obou skupinách (4.+5. třída) a (6.+7. třída) ve městě i na vesnici více než polovina respondentů. Jedná se o pozitivní zjištění. Podle dotazníků se potvrdila moje hypotéza a to, že děti tráví v současné době volný čas převážně aktivním způsobem. Je překvapivé, že i děti z vesnice ve velké míře navštěvují sportovní oddíly. Do sportovních oddílů jich vzhledem k zájmovým uměleckým školám dochází podstatně více. Myslím si, že jedním z důvodů je zvýšený zájem o zdravý životní styl. Když se rozhodují rodiče, zda podpoří sport nebo umění, peníze spíše investují do aktivity podporující zdraví. To je má domněnka vypozerovaná při práci s dětmi a v kontaktu s rodiči.

Otázka č. 7 Navštěvuješ nějaké organizované sdružení?

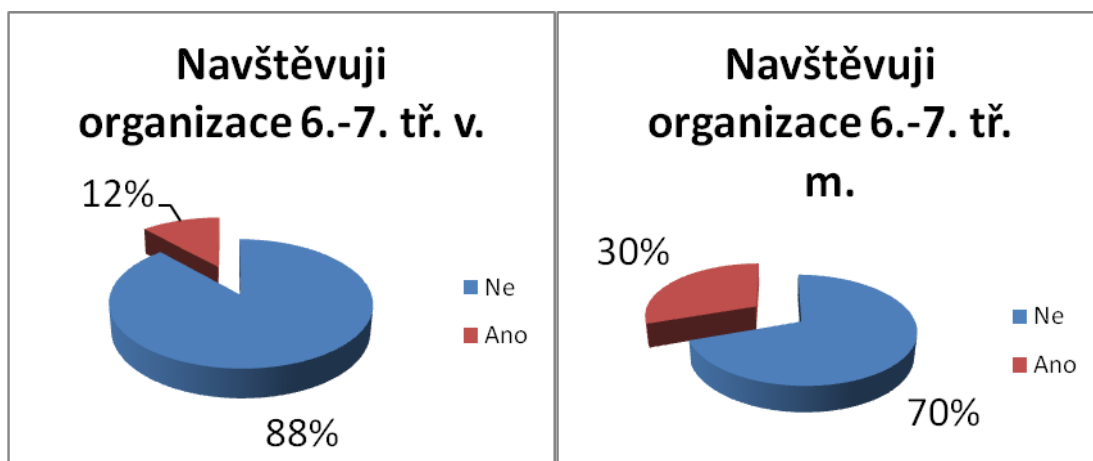
Graf č. 7

Tabulka č. 4

Skaut	1
Pionýr	0
Sokol	3
Církevní organizace	5
Jiné	4

Skaut	8
Pionýr	1
Sokol	8
Církevní organizace	4
Jiné	10

Skaut	2
Pionýr	0
Sokol	0
Církevní organizace	3
Jiné	1

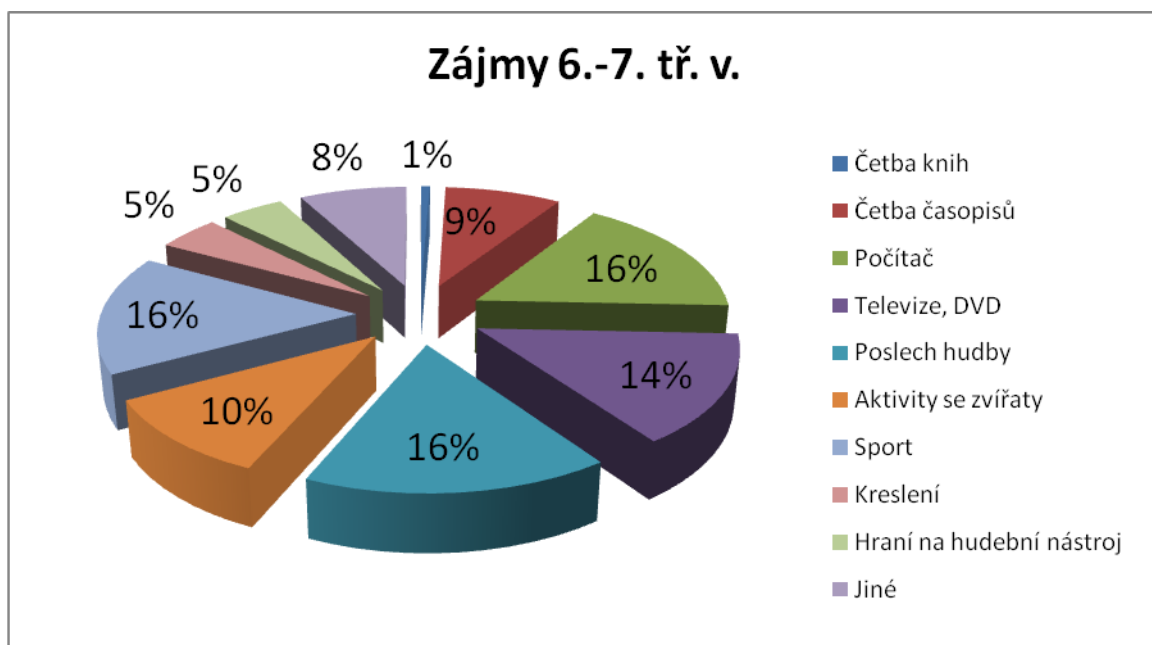
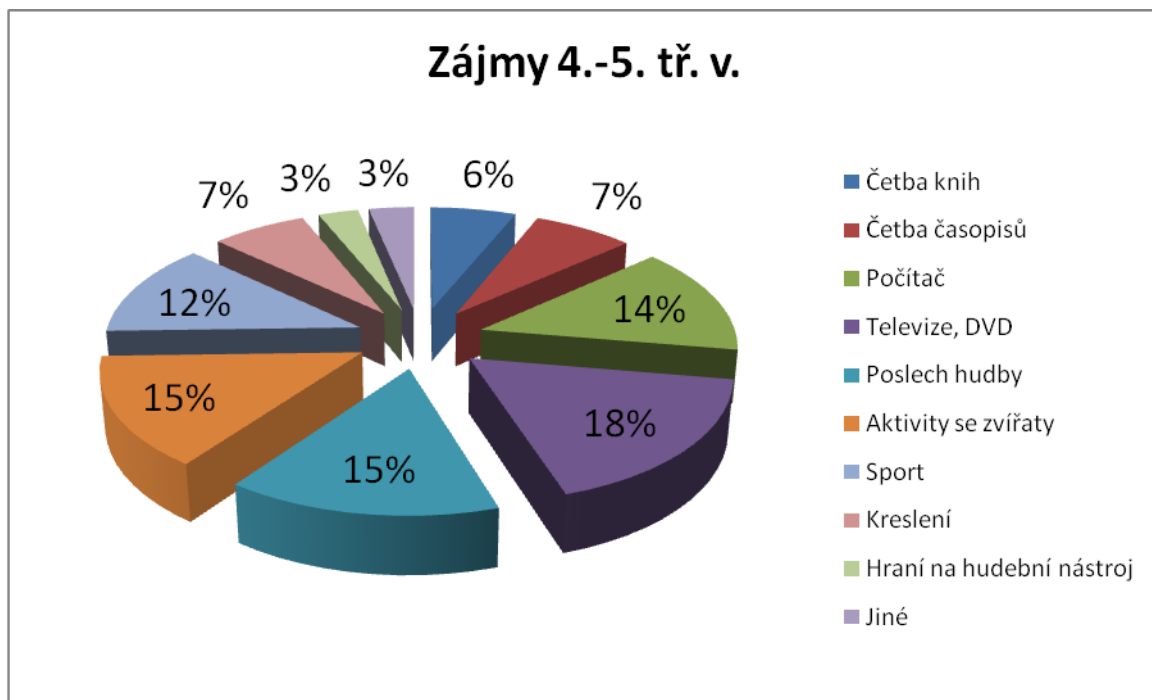
Skaut	3
Pionýr	1
Sokol	9
Církevní organizace	6
Jiné	5

Organizace

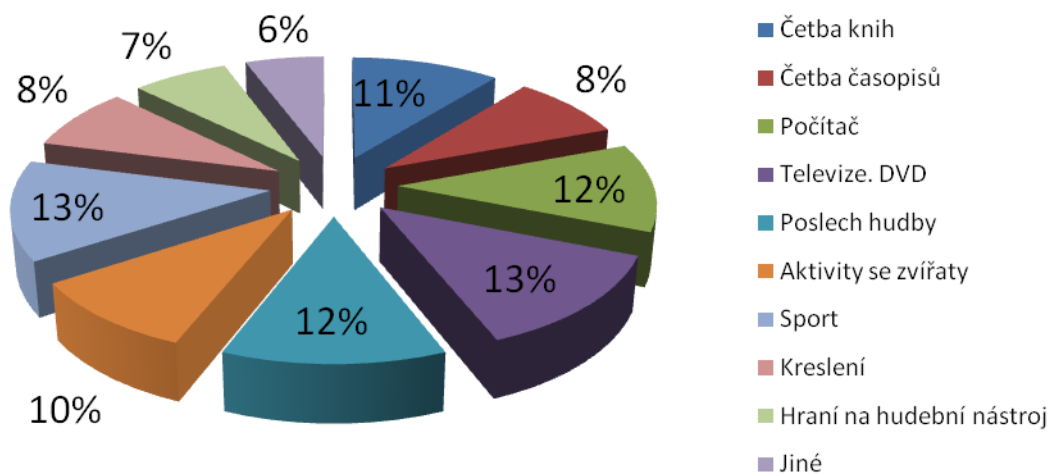
Při své práci s dětmi jsem vypožadovala zjištění a to, že když se jedno dítě rozhodne docházet do nějaké organizace, vtáhne do konkrétního sdružení i své kamarády - kamarádky. Důvodem bývá přátelství a spojitost stejného zájmu. Návštěvnost v organizacích není vysoká. Na venkově jsou nejvíce vyhledávána církevní společenství. Předpokládala jsem, že tělovýchovná organizace Sokol bude také spíše využívána dětmi z venkova, ale častěji ji vyhledávají městské děti. Organizace Pionýr není příliš žádaná. Myslím, že hlavním důvodem je poněkud zprofanovaný pohled v dnešní době na kdysi tak masovou organizaci.

Otázka č. 8 Jaké máš individuální zájmy?

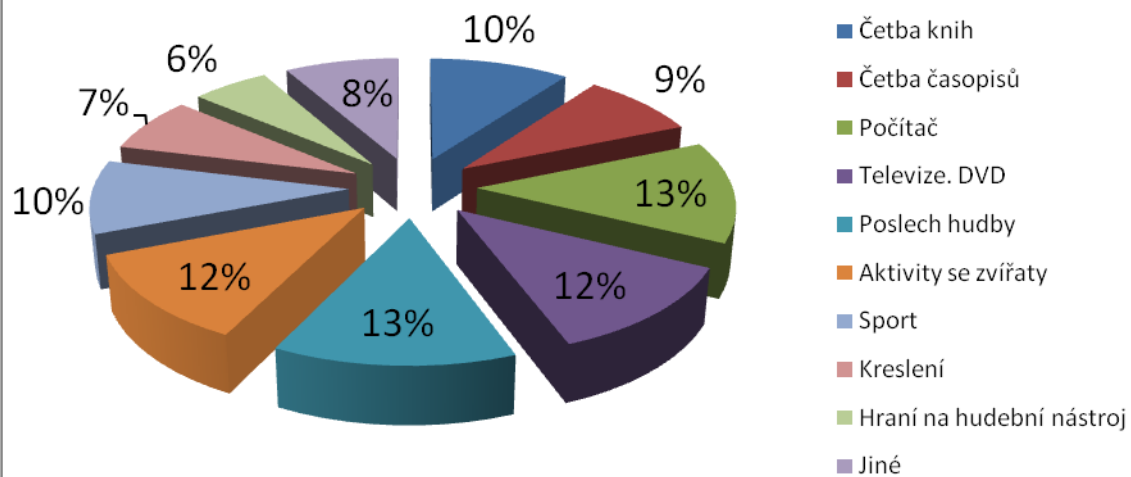
Graf č. 8

Zájmy 4.-5. tř. m.

Zájmy 6.-7. tř. m.

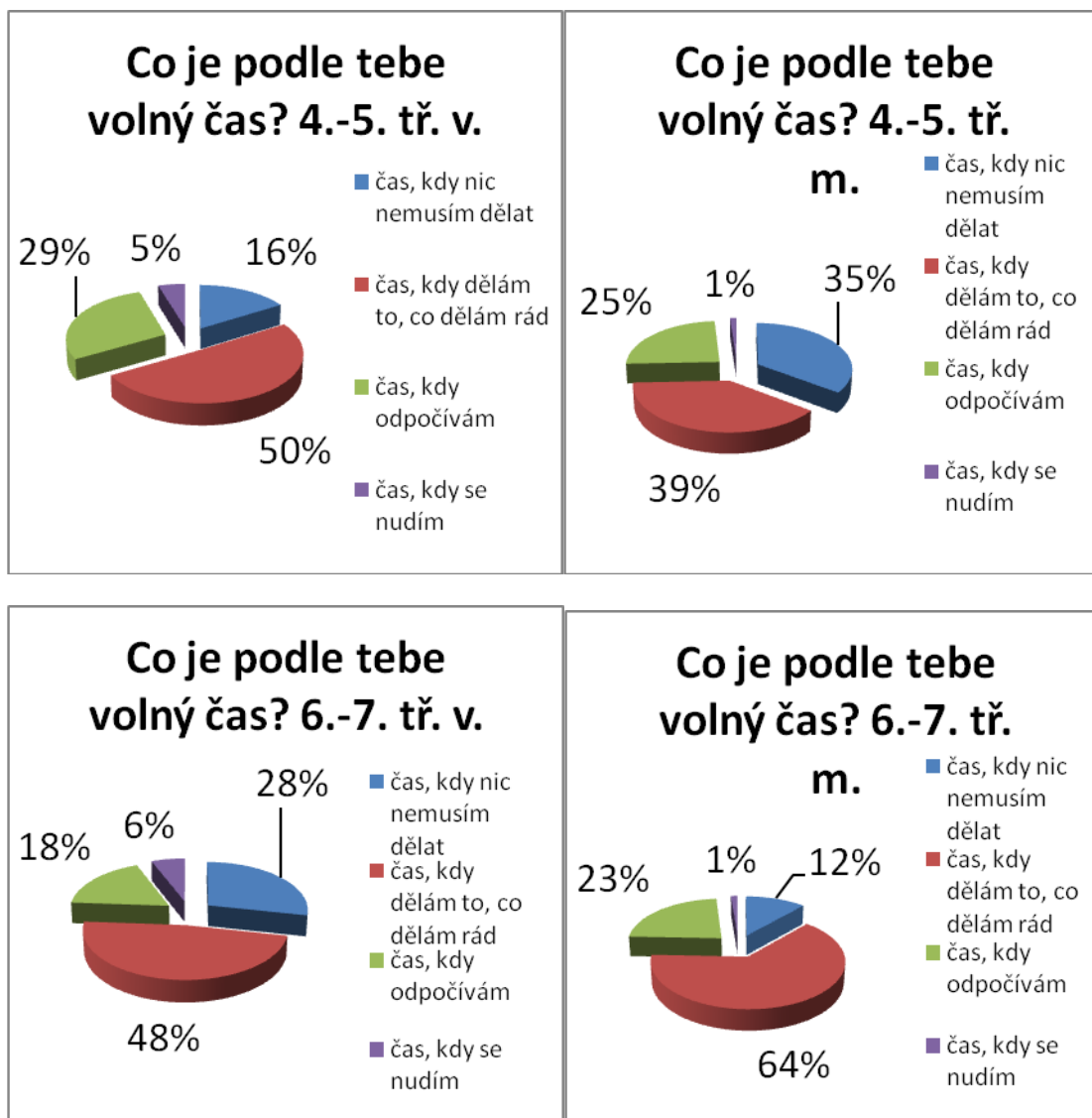

Individuální zájmy

Při členění zájmů dětí z města z vesnice jsem došla k zajímavému zjištění. Zjistila jsem, že děti z města čtou knihy i časopisy více než děti vesnické. Knihy dokonce několikanásobně. Týká se to dětí z prvního i z druhého stupně. Zajímavé bylo i další zjištění, a to že děti z vesnice tráví daleko více času u počítače, televize, DVD a poslechem hudby. Jako vysvětlení mě napadá, že město nabízí více možností, než jen sedět doma u nějakého média. Ale na druhou stranu, proč místo počítače a televize doma děti raději nečtou? Možná by bylo zajímavé, jaké konkrétní zájmy by uvedly v kolonce jiné. Ostatní zájmy se jen nepatrně od sebe liší.

Otázka č. 9 Co je podle tebe volný čas?

Graf č. 9

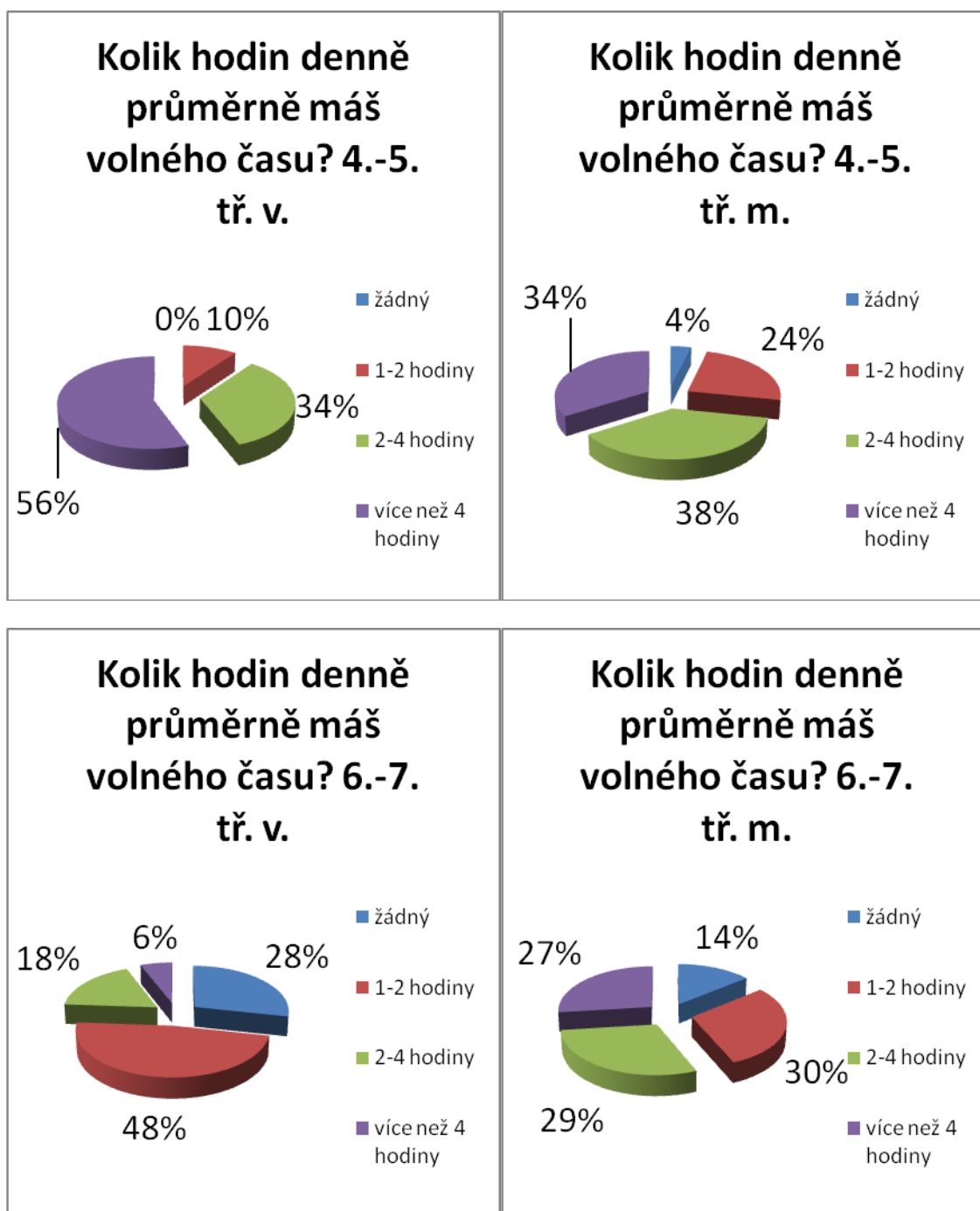
Co je volný čas

Všichni respondenti z města i z vesnice a ve všech vytypovaných třídách se nejčastěji shodují, že volný čas je čas, kdy dělám to, co dělám rád. Svědčí to o aktivním způsobu života. Což potvrzuje další z mých hypotéz. Méně respondentů uvedlo, že volný čas je pro ně doba, kdy nic nemusí dělat nebo chvíle, kdy odpočívají. Při zjištění pro kolik procent vesnických dětí je volný čas doba, kdy se nudí, jsem se vrátila

k předcházejícímu dotazu o individuálních zájmech. Možná je to i jedna z odpovědí, proč tyto děti tráví více času u počítače a televize. Masmedia využívají k zahnání nudy.

Otázka č. 10 Kolik hodin denně průměrně máš volného času?

Graf č. 10

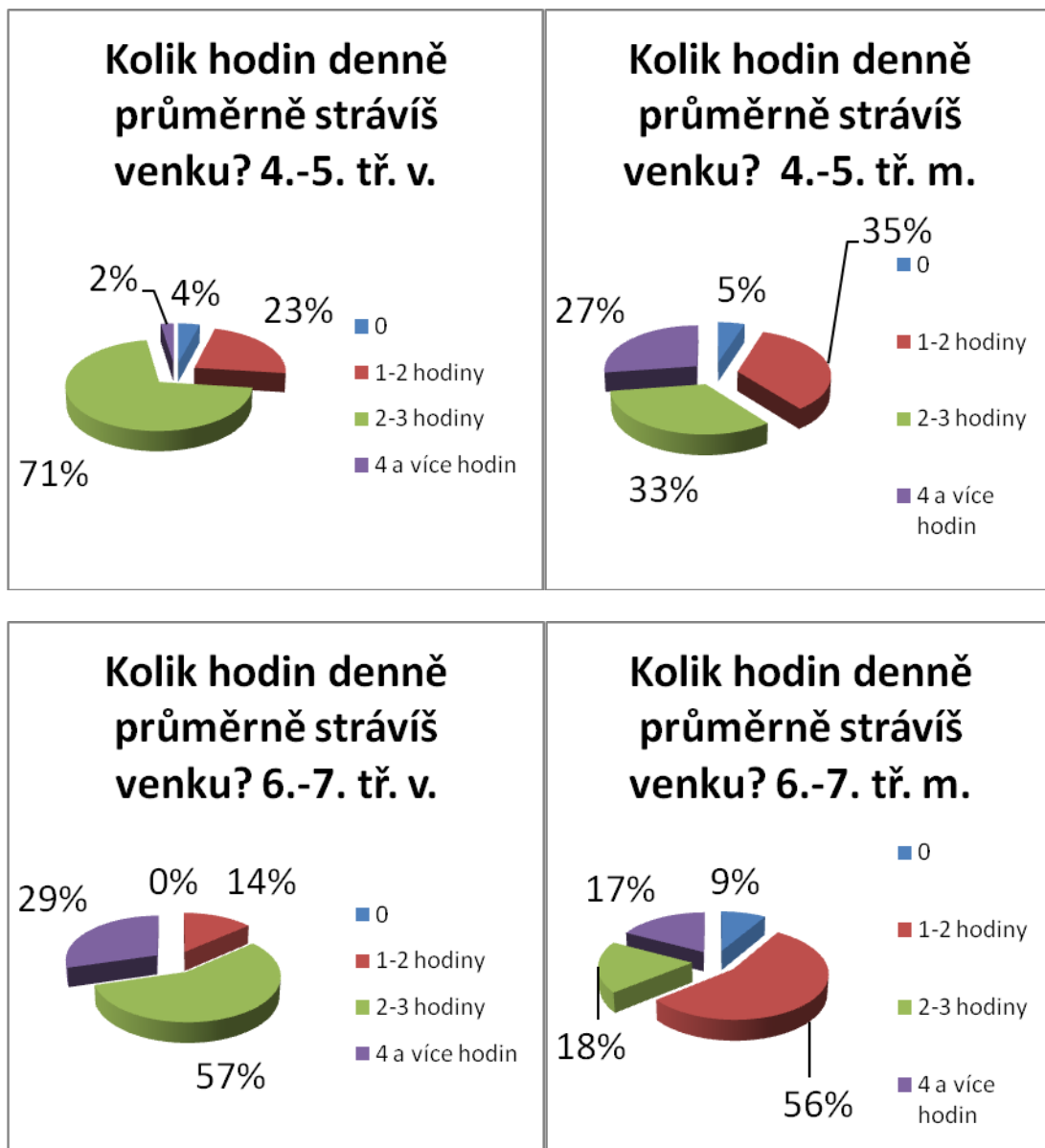
Kolik hodin denně máš volného času?

Na venkově ve čtvrté a páté třídě uvádí respondenti, že mají průměrně daleko více volného času než ve městě. Více jak polovina dětí na vesnici má denně průměrně více jak čtyři hodiny volna. Ve městě nemají dokonce čtyři procenta žádný volný čas.

V šesté a sedmé třídě jsou výsledky jiné. Dvacet osm procent nemá na vesnici žádný volný čas a ve městě pouze čtrnáct procent. Podíly v počtu volných hodin jsou pro městské děti vyrovnané, u vesnických dětí jsou výsledky značně rozdílné. Vyplývá z nich, že jednu až dvě hodiny volna má čtyřicet osm procent dotazovaných. Moje hypotéza byla, že městské děti mají volného času méně. Podle respondentů se však tato hypotéza nepotvrdila.

Otázka č. 11 Kolik hodin denně průměrně strávíš venku? (v přírodě, v lese, v parku)

Graf č. 11

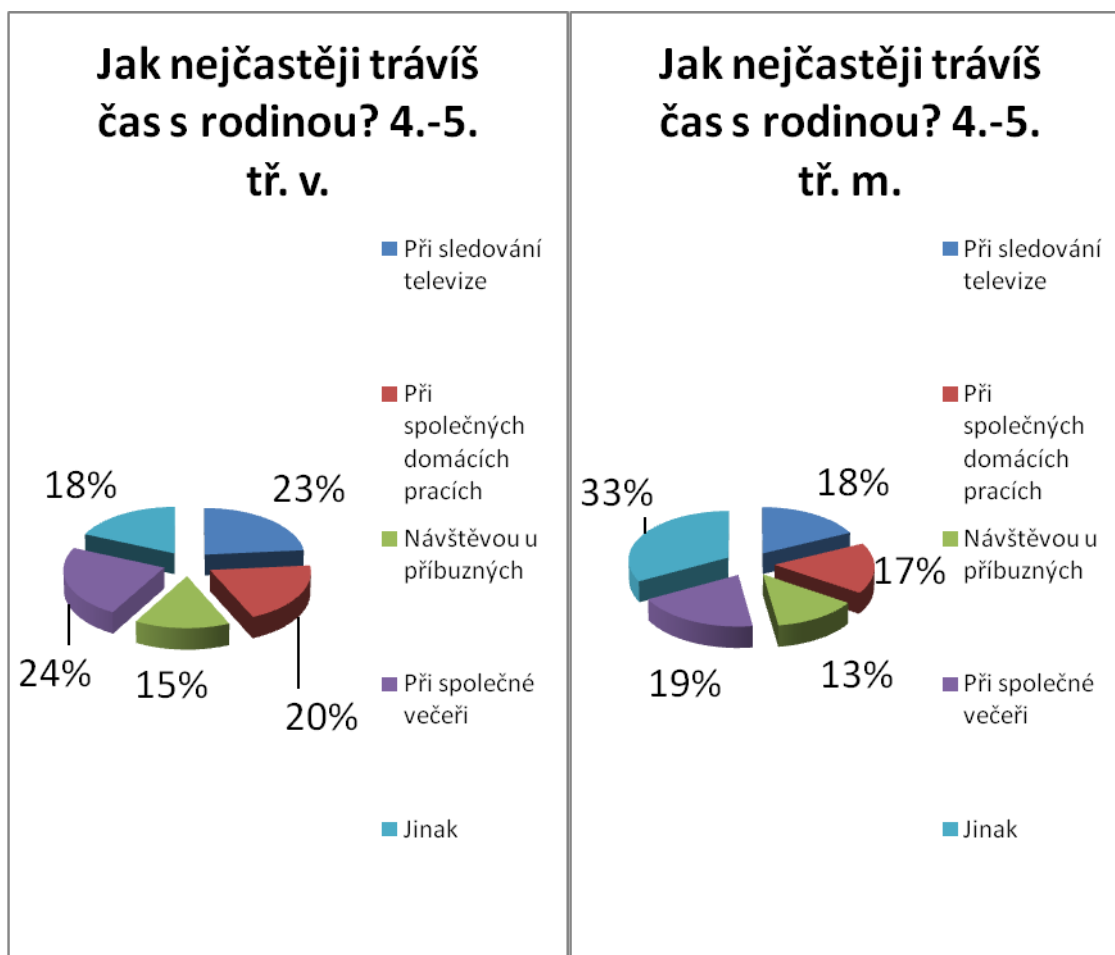

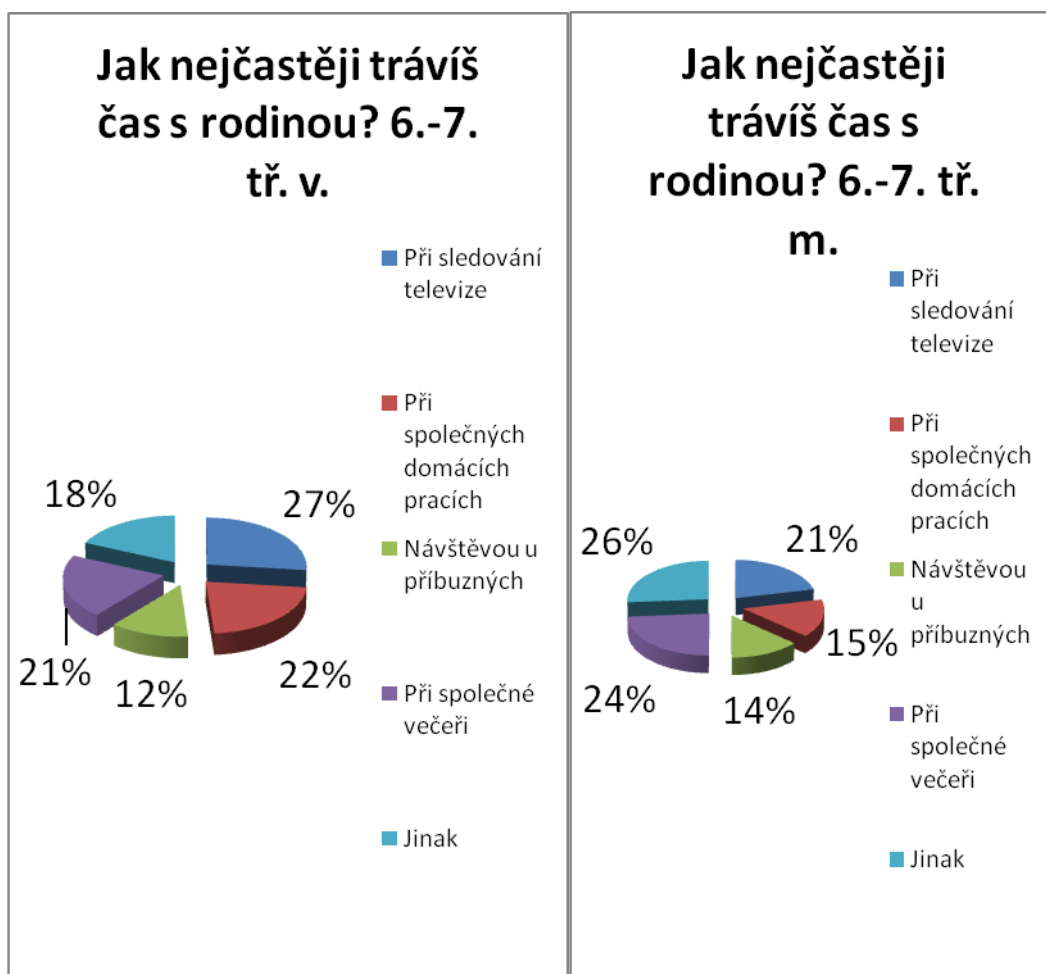
Kolik hodin denně trávíš venku?

Předpokládala jsem, že vesnické děti tráví více hodin venku než děti městské. Hypotéza se potvrdila. Je to dáno prostředím, blízkostí přírody a menší nabídkou uzavřených prostor k volnočasovým aktivitám na venkově. Dvě třetiny dětí z vesnice se pohybují denně více jak dvě a více hodin venku. Největší část dětí z města stráví denně průměrně pouze jednu až dvě hodiny venku.

Otázka č. 12 Jak nejčastěji trávíš čas s rodinou?

Graf č. 12

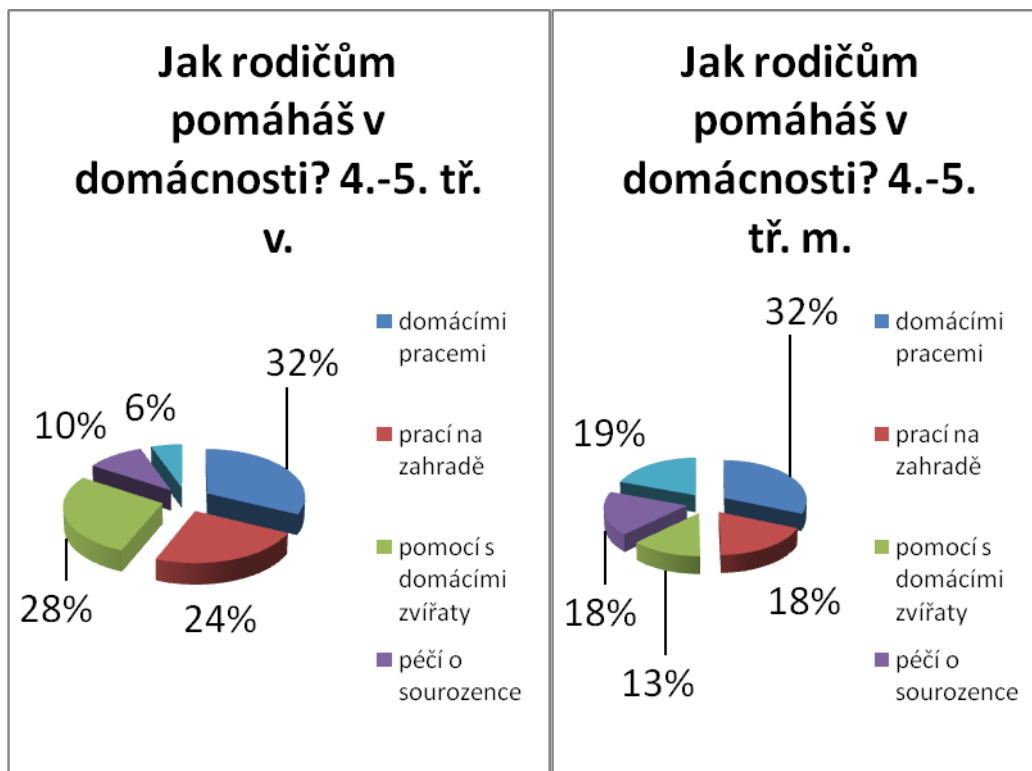

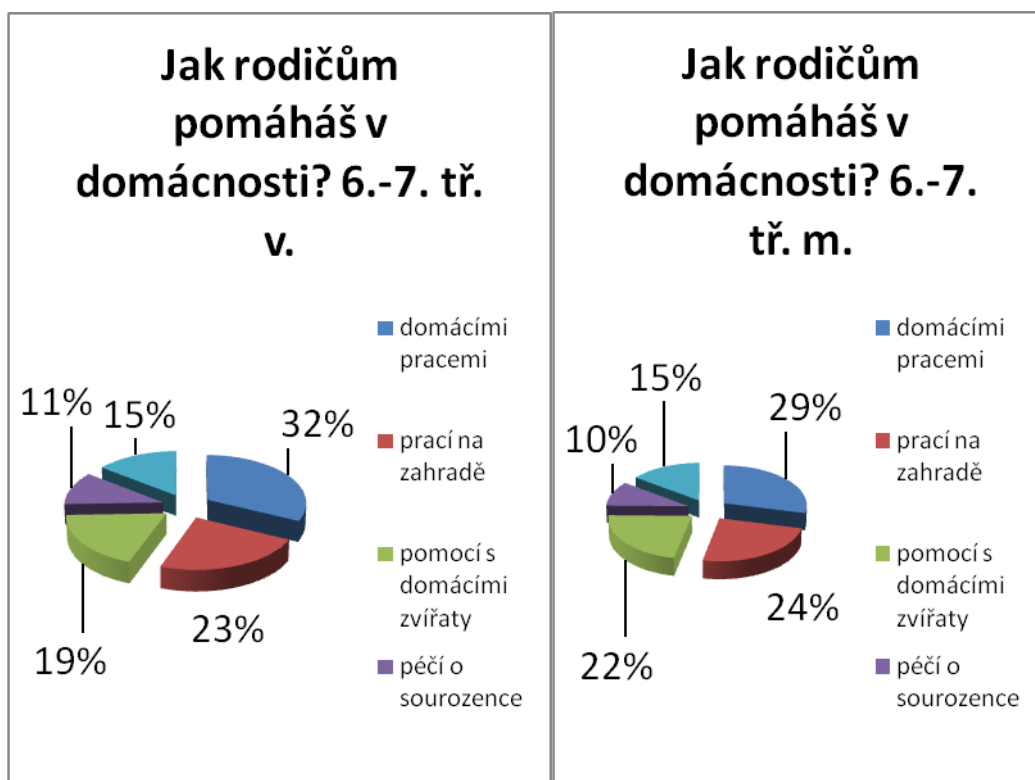
Čas s rodinou

Pokud opomenou fakt, že čas s rodinou tráví děti jinak, než byly nabízené údaje, tak nejčastěji společně strávený čas s rodinou v obou případech je při sledování televize. Rozdíl vesnických a městských dětí při nejčastějším společném rodinném prožitím je tento: častěji se setkávají členové rodin u domácích prací na venkově. Důvodem je možná obvyklá soudržnost členů venkovských rodin při společné práci.

Otázka č. 13 Jak rodičům pomáháš v domácnosti?

Graf č. 13

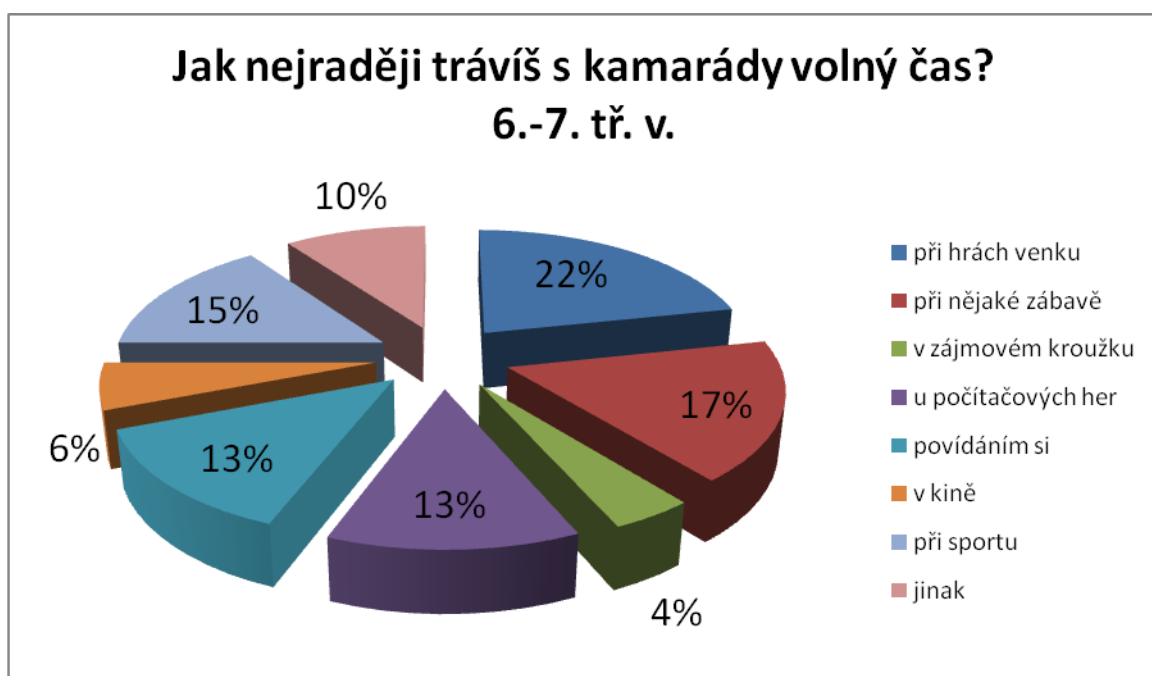
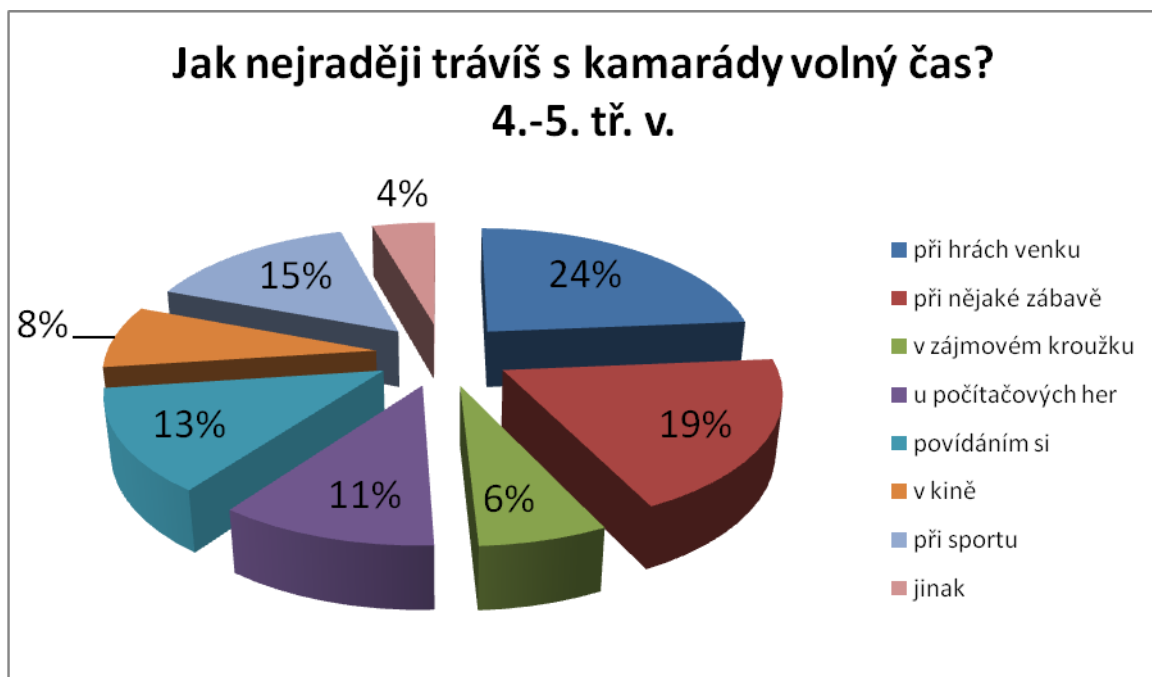

Pomoc v domácnosti

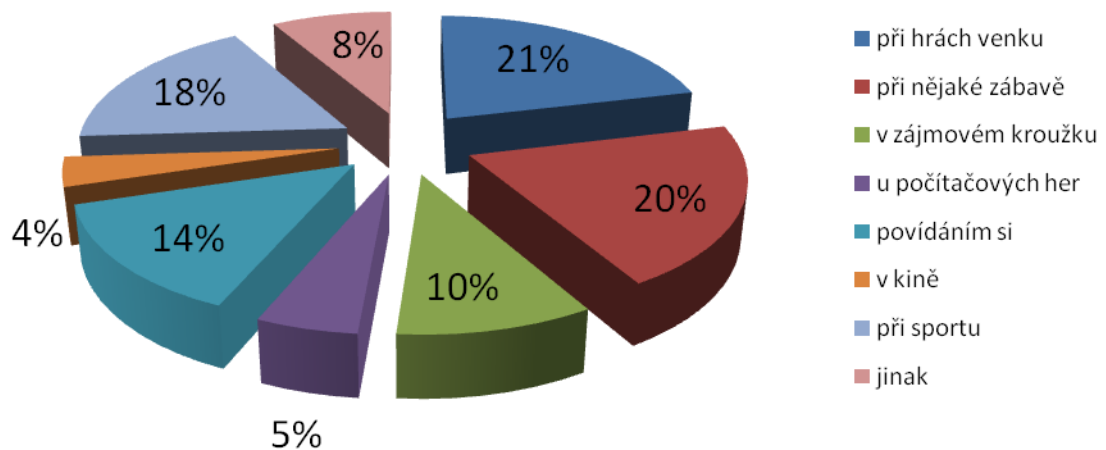
Velmi podobné výsledky respondentů v otázce jak pomáhají rodičům v domácnosti, se vyskytly v bodě týkající se domácích pracích (úklid, nádobí, vaření). V této otázce se všichni dotazovaní vyjádřili v nejvyšším podílu ze všech konaných domácích pracích. Rozdíl v otázce, jak pomáháš v domácnosti u vesnických a městských dětí ze čtvrtých a pátých tříd je patrný v odpovědích týkajících se prací na zahradě a pomoci s domácími zvířaty. Vesnické děti více pomáhají na zahradě a větší měrou se podílí na pomoci s domácími zvířaty. Zajímavé je, že odpověď na stejnou otázku u dětí ze šestých a sedmých tříd je zcela opačný. Děti z vesnice pomáhají rodičům na zahradě méně, stejně tak méně přikládají ruku k dílu kolem domácích zvířat. Podle současného zájmu městských rodin o chov nějakého domácího zvířátka usuzuji, že městské děti měly na mysli péči o domácí mazlíčky ve smyslu venčení, krmení apod.

Otázka č. 14 Jak nejraději trávíš s kamarády volný čas?

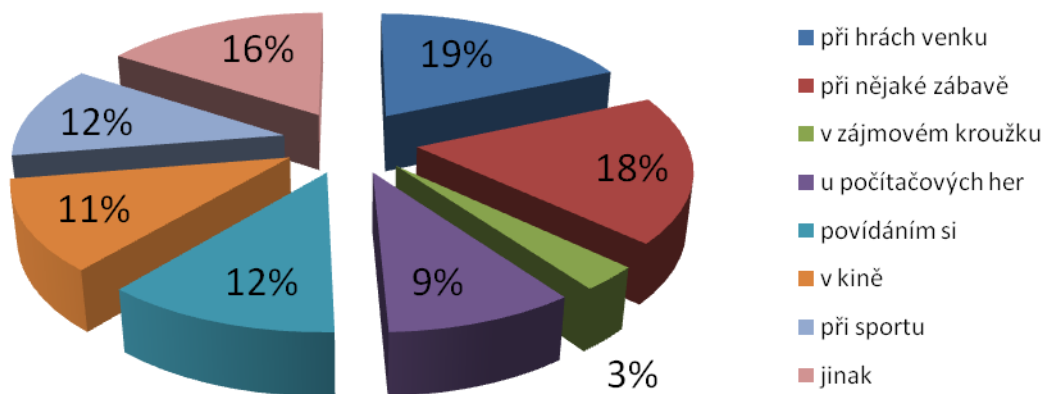
Graf č. 14

Jak nejraději trávíš s kamarády volný čas? 4.-5. tř. m.

Jak nejraději trávíš s kamarády volný čas? 6.-7. tř. m.

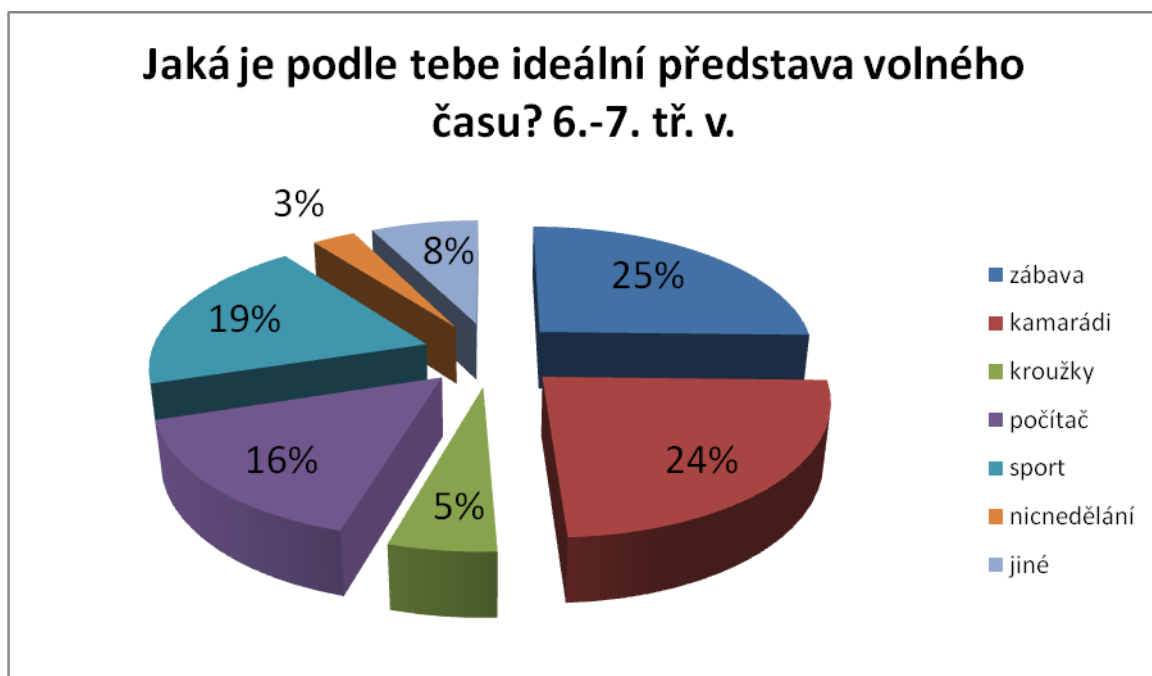
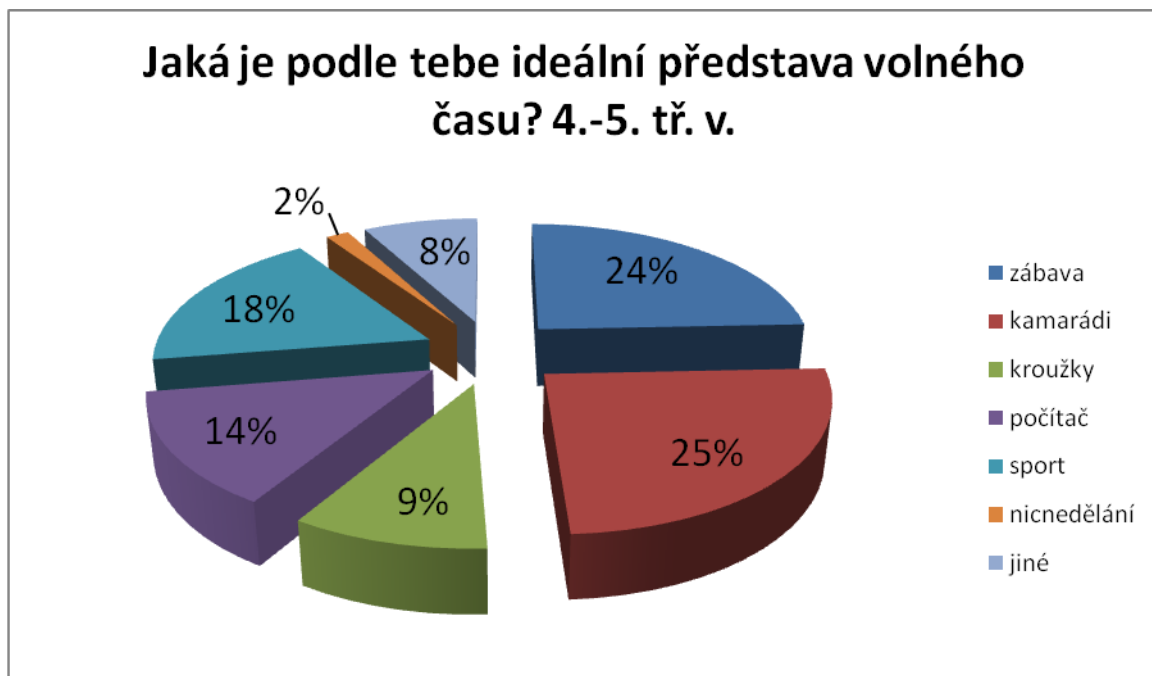

Kamarádi a volný čas

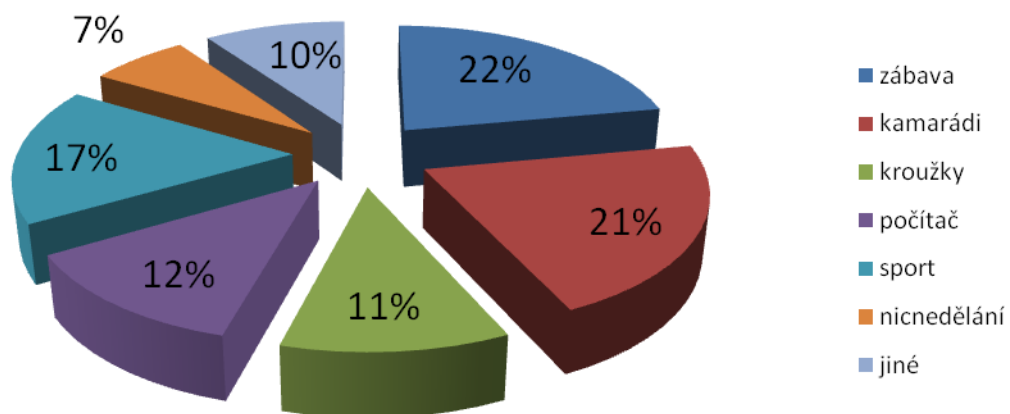
Podle získaných výsledku šetření jak děti ve městě a na venkově tráví volný čas, mě výsledky otázky, jak nejraději trávíš volný čas, příliš nepřekvapily. Že více volného času při hrách venku stráví děti vesnické než městské, jsem předpovídala z výsledků, kolik hodin průměrně tráví venku děti z vesnice. Mou hypotézu toto potvrdilo. Stejně oblíbená činnost u obou sledovaných skupin respondentů se jeví zábava a povídání si. Tyto aktivity jsou zcela vyrovnané v obou věkových kategoriích. Nepřekvapila mě ani čísla týkající se oblíbenosti počítačových her. Už podle zjištěných zájmů bylo uvedeno, že děti z venkova prosedí u počítače nebo u televize více času. Týká se to obou kategorií. Do kina raději zajdou starší děti z města, ale tato skupina nemusí s kamarády naopak trávit tolik volna se sportovním zaměřením. Zajímavé by bylo i shledání, co si dotazovaní představují pod pojmem trávit čas s kamarády jinak, než je uvedeno.

Otázka č. 15 Jaká je podle tebe ideální představa volného času?

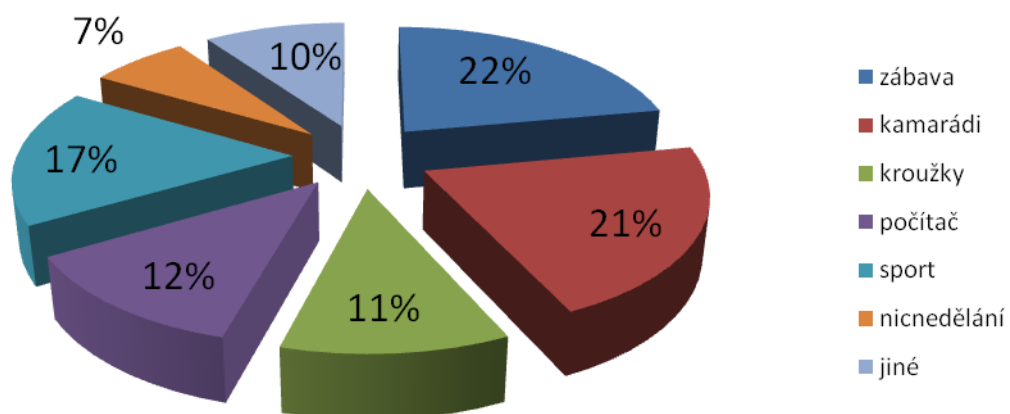
Graf č. 15

Jaká je podle tebe ideální představa volného času? 4.-5. tř. m.

Jaká je podle tebe ideální představa volného času? 6.-7. tř. m.

Ideální představa volného času

Představu ideálně stráveného volného času mají respondenti tuto: jako nejlepší představu využití volna spatřují děti z vesnice u mladší i starší věkové kategorie v zábavě a s kamarády. Je to o něco více než městské děti. Myslím si, že vesnické děti se po vyučování více stýkají se svými vrstevníky při společné zábavě. Ať už při hrách, povídání si nebo při tropení nějakých klukovin. Může to být v domácím i ve venkovním prostředí. Oproti tomu více městských dětí spatřuje ideální představu strávit volný čas v kroužku. Ze zjištění je patrné, že městské děti rády dochází do mimoškolních institucí a chtějí se více seberealizovat. Vesnickým dětem vyhovuje počítač. Může to být způsobeno ztíženou dostupností do měst, aby si našly jiný zdroj zábavy. Oblíbenost sportu je ve srovnání shodné. Při sledování, zda je nicnedělání ideálním řešením volného času, je uspokojivé, že jen nepatrná část dětí z venkova by si toto řešení dopřávala. Městské děti se v nicnedělání blíží ke stejným číslům v ideálu volného času jako u oblíbenosti kroužků. Co se skrývá pod čísly, jak jinak by si představovaly děti ideálně strávit volný čas, by bylo asi také k zamyšlení.

8. Závěr

8.1 Porovnání hypotéz

Cílem mé práce bylo potvrdit nebo vyvrátit předpoklady, jež jsem si stanovila v těchto hypotézách:

1. Předpokládám, že existují rozdíly v trávení volného času u dětí z města z venkova.

Tato hypotéza se potvrdila.

Děti z města navštěvují volnočasová zařízení častěji než děti z venkova. Po vyučování pobývají déle ve školní družině nebo ve školním klubu. Věnují se více zájmovým kroužkům, větší zájem jeví, na rozdíl od dětí z venkova, o kroužky společenskovední a estetickovýchové. Ke vzdělání častěji využívají zájmové umělecké školy, více se zapojují také do různých organizací.

Žijí-li děti ve městě, setkávají se zde s větší nabídkou. To ovlivňuje výběr a samotnou činnost ve volnočasových aktivitách. I to, že se častěji a ve větší míře na vlastní oči anebo v osobním kontaktu setkávají s možnostmi, které město skýtá. Možná i dříve v městském prostředí pochopí, že studium jazyků nebo orientace v umění jim může být někdy užitečná. Město je jednoduše řečeno pro děti více podnětné a vybízející. Také samotný pobyt ve volnočasových zařízeních má vliv na formování životního stylu. Např. tím, že pobývají více hodin v institucionálně vedeném prostředí s různými lidmi, je znatelné na jejich životním postoji.

Myslím, že současný rodinný výchovný trend, který spočívá v touze mít všestranně rozvinutého potomka, nutí rodiče k zapojení dítěte do všech možných činností. Propagují ho hlavně městské rodiny.

Děti z venkova tráví volný čas v institucionálních zařízeních podstatně méně než děti z města. Družinu využívají hlavně při čekání na dopravu domů. Pár jedinců po vyučování setrvává ve městě a navštěvuje některá ze zájmových zařízení.

Častěji se pohybují v domácím prostředí, méně čtou, více naopak prosedí u počítače nebo televize. S vrstevníky prožijí venku více času.

Venkovské prostředí je menší, uzavřenější a omezenější, a tudíž děti vybízí spolu více kamarádit. Zařízení pro volný čas se zde vyskytuje velmi málo, nejsou tak na dosah, a proto děti z vesnice nejsou tolik aktivní v jejich návštěvnosti. Mladší děti z venkova pomáhají častěji rodičům při práci na zahradě a s chovem domácích zvířat. Myslím, že rodinné vazby jsou zde silnější. I když nechodí v takové míře do sportovních oddílů, mají dle výsledků šetření přirozený sport ve větší oblibě než děti z města.

Nezanedbatelný podíl na zdravém životním stylu má i zdejší kvalita ovzduší. Myslím si, že vesnické děti vyrůstají v přirozenějších podmínkách a jejich životní styl je ovlivňován omezenějšími možnostmi venkova.

2. Předpokládám, že činnost volného času je převážně aktivní.

Tato hypotéza se potvrdila.

V obou sledovaných vzorcích se objevil fakt, že současné děti tráví většinu času aktivně. Jak městské tak vesnické děti navštěvují sportovní oddíly v nadpoloviční většině všech dotazovaných. Sportovní kroužky také vedou v žebříčku oblíbenosti. Dokonce u dětí ze čtvrté a páté třídy ve městě i na venkově předčil zájem o počítače. Ve všech dotazovaných skupinách se objevila odpověď, že sport je na třetím místě v představě ideálně stráveného volného času. I počet hodin, kdy děti dělají nějakou aktivní činnost ve volném čase, je vysoký. Jen minimum dětí se ve svém volnu nudí.

.

3. Předpokládám, že děti z města mají méně volného času.

Tato hypotéza se potvrdila i nepotvrdila. Rozdílné údaje přinesly výsledky u obou sledovaných skupin.

Devadesát procent dětí na venkově ze čtvrté a páté třídy má více než dvě hodiny volného času denně a z města sedmdesát dva procent dětí má více než dvě hodiny volného času denně.

Dvacet čtyři procent dětí vesnice ze šesté a sedmé třídy má více než dvě hodiny volného času denně a z města padesát šest procent dětí má více než dvě hodiny denně volného času.

U mladších dětí se potvrdila domněnka – děti z města mají méně hodin volna.

U starších dětí se nepotvrdila domněnka – děti z města mají více hodin volna.

Předpokládala jsem, že když děti z města mají více aktivit, tak že mají také méně volného času. Vysvětlení je možné v tom, že význam volného času chápou jako čas využitý k trávení volnočasových aktivit a pocítují ho jako svůj přirozený volný čas.

4. Předpokládám, že děti z venkova budou více hodin trávit venku.

Tato hypotéza se potvrdila.

Sedmdesát tři procent dětí z vesnice ze čtvrté a páté třídy tráví venku více jak dvě hodiny času denně venku a z města šedesát procent dětí tráví více jak dvě hodiny venku.

Osmdesát šest procent dětí z vesnice ze šesté a sedmé třídy tráví venku více jak dvě hodiny času denně a z města třicet pět procent dětí tráví více jak dvě hodiny denně venku.

Je tu viditelná znatelnost venkovského prostředí. Blízkost přírody, omezenější nabídka volnočasových aktivit a prostor a větší pospolitost dětí. Venkov láká k trávení volných chvil v přírodě silněji.

5. Předpokládám, že největší individuální zájem budou mít děti o elektronická media.

Tato hypotéza se potvrdila.

Zájem o počítač, televizi, DVD, poslech hudby je ze všech individuálních zálib největší. Stejně tak ideální představa strávit volný čas prosezením u počítače, televize nebo u jiného media se jeví jako velmi žádaná. Ještě hůře jsou na tom děti z venkova. U obou kategorií ukazují zvýšený zájem o tuto činnost.

Ne vždy se jedná o trávení volna u masmedií jen o pouhé zahnání nudy. Je samozřejmé, že děti pomocí internetu se můžou dozvědět i přínosné informace. Důležité je naučit se přijímat mediální sdělení. Umět rozlišit mediální svět od skutečného světa má také významný vliv na životní styl jedince.

8.2 Shrnutí

Svou bakalářskou prací jsem sledovala rozdíl v trávení volného času dětí z města a z venkova a tím ovlivňování jejich životního stylu. Zjistila jsem, že určité rozdíly se zde objevují.

Děti z města častěji využívají volnočasová zařízení, navštěvují více zájmové kroužky, umělecké školy, organizace. Děti z venkova tráví častěji volno na veřejných prostranstvích nebo v domácím prostředí.

I zaměření kroužků, do kterých děti chodí, se částečně liší.

V čem se obě skupiny shodují, je docházka dětí do sportovních oddílů. V tomto zaměření jsou výsledky vyrovnané. Z toho vyplývá, že volný čas děti rády tráví aktivním způsobem.

V individuálních zájmech se objevují rozdíly. Například děti z města častěji čtou než děti z venkova a děti z venkova stráví více hodin u elektronických medií než děti z města.

Více volna mají, což mě překvapilo, starší děti z města. Alespoň to tak pojmaly.

Děti z venkova se naopak pohybují častěji venku.

Pomoc rodičům se shoduje v běžných domácích pracích a nejčastěji se setkávají členové rodin při sledování televize.

Velmi podobně se vyjadřují obě skupiny k tomu, jak nejraději tráví s kamarády volný čas a i jaká je jejich ideální představa volného času. Všimla jsem si, že rozdíly jsou v některých případech podmíněny možnostmi prostředí.

Téma volný čas dětí je mi blízké a zajímá mě. Jako vychovatelku i jako matku dvou dospívajících dcer. Zpracování bakalářské práce mi zásadní problémy nečinilo a věřím, že získané údaje využiji při své pedagogické práci.

Na závěr chci říci, že děti z města a z venkova jsou volnočasovými aktivitami ovlivňovány. Působením prostředí města nebo vesnice má do jisté míry na formování životního stylu vliv. Ovšem abychom případné nedostatky ve výchově jedince sváděli pouze na prostředí, kde žije, je vyloučené. Na životní styl působí mnoho dalších činitelů, které rozhodují, jakým směrem se každý jedinec bude ubírat. Věnovat se dětem za účelem vychovat z nich lidi, které jsou pro společnost potřeba a žádoucí, je úkol náročný ale také nezbytný. A k tomu, aby se nám to podařilo, nám pomáhají volnočasové aktivity pozitivně ovlivňující náš životní styl.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAKALÁŘ, E. *I dospělí si mohou hrát*. Praha: Pressfoto, 1987.

DVOŘÁČEK, J. *Základy pedagogiky pro učitele a vychovatele*. Praha: UK, 2004.
ISBN 80-90-159-1

HÁJEK, B. *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*. Praha: UK Pedf., 1993.

HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: UK, 2003. ISBN 80-7290-128-1

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5

KRATOCHVÍLOVÁ, E. *Pedagogika volného času. Výchova v čase mimo vyučování pedagogickej teórie a praxi*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2004.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk - prostředí - výchova*. Brno: Paido, 2001.
ISBN 80-7315-004-2

MARÁDOVÁ, E. *Rodinná výchova*, 2. vyd. Praha: Fortuna, 2000. ISBN 80-7168-712-X

MOHAPL, P. *Úvod do psychologie nemoci a zdraví*. Olomouc: UP, 1992.

PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B., HRDLÍČKOVÁ, V., PAVLÍKOVÁ, A. *Pedagogika volného času*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6

PRŮCHA, J. (ed.). *Pedagogická encyklopedie*, Praha: Portál, 2009.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009.

HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-807367-473-1

Seznam tabulek

Tabulka č. 1

Proč navštěvuješ školní družinu nebo školní klub?..... str. 31

Tabulka č. 2

Jaké navštěvuješ kroužky?..... str. 33-34

Tabulka č. 3

Jaké obory navštěvuješ v ZUŠ?..... str. 36

Tabulka č. 4

Jaké navštěvuješ organizace?..... str. 39

Seznam grafů

Graf č. 1

Jsem chlapec – děvče..... str. 29

Graf č. 2

Bydliště a škola..... str. 30

Graf č. 3

Navštěvuješ školní družinu nebo školní klub?..... str. 31

Graf č. 4

Chodíš např. v družině nebo v DDM do nějakého zájmového kroužku?..... str. 33

Graf č. 5

Navštěvuješ ZUŠ?..... str. 36

Graf č. 6

Navštěvuješ nějaký sportovní oddíl?..... str. 38

Graf č. 7

Navštěvuješ nějaké organizované sdružení?..... str. 39

Graf č. 8

Jaké máš individuální zájmy?..... str. 41-42

Graf č. 9

Co je podle tebe volný čas?..... str. 44

Graf č. 10

Kolik hodin denně průměrně máš volného času?..... str. 45

Graf č. 11

Kolik hodin denně průměrně strávíš venku? (v přírodě, v lese, v parku).....str. 47

Graf č. 12

Jak nejčastěji trávíš čas s rodinou?.....str. 48-49

Graf č. 13

Jak rodičům pomáháš v domácnosti?.....str. 50

Graf č. 14

Jak nejraději trávíš s kamarády volný čas?.....str. 52-53

Graf č. 15

Jaká je podle tebe ideální představa volného času?.....str. 55-56

Přílohy

Dotazník

Seznam zkratk (v grafech)

m. - město

v. - vesnice

DOTAZNÍK VOLNOČASOVÉ AKTIVITY

Jsem chlapec ☐ děvče ☐ věk... Zaškrtni jednu nebo více možností

1. Bydliště

bydlím ve městě ☐

bydlím na vesnici ☐

2. Škola

mám školu v místě bydliště ☐

dojíždím do školy ☐

3. Navštěvuješ školní družinu nebo školní klub?

ne ☐

ano ☐ protože bych byl(a) jinak doma sama ☐

protože čekám na dopravu domů ☐

protože tu mám kamarády ☐

protože tu chodím do kroužku ☐

4. Chodíš např. v družině nebo DDM do nějakého zájmového kroužku?

ne ☐

ano ☐

☐ sportovní

☐ estetickovýchovný (pěvecký, recitační, taneční, výtvarný...)
přírodovědný (pěstitelství, chovatelství, ochrana život. prostředí...)

☐ pracovně- technický (modelářství, výpoč. technika, vaření)

☐ společenskovední (cizí jazyky, sběratelství, historie...)

☐ jiný

5. Navštěvuješ ZUŠ?

Ne ☐

ano ☐ obor výtvarný ☐

obor hudební ☐

obor taneční ☐

obor dramatický ☐

6. Navštěvuješ nějaký sportovní oddíl?

ne ☐

ano ☐

7. Navštěvuješ nějaké organizované sdružení?

ne ☐

ano ☐ Skaut ☐ Pionýr ☐ Sokol ☐ církevní organizace ☐ jiné ☐

8. Jaké máš individuální zájmy?

četba knih ☐ četba časopisů ☐ počítač ☐ televize, DVD ☐ poslech

hudby ☐ aktivity se zvířaty ☐ sport ☐ kreslení ☐ hraní na hudební nástroj ☐

jiné ☐

9. Co je podle tebe volný čas?

čas, kdy nic nemusím dělat ☐

čas, kdy dělám to, co dělám rád ☐

čas, kdy odpočívám ☐

čas, kdy se nudím ☐

10. Kolik hodin denně průměrně máš volného času?

žádný ☐ 1-2 hodiny ☐ 2-4 hodiny ☐ více než 4 hodiny ☐

11. Kolik hodin denně průměrně strávíš venku? (v přírodě, v lese, v parku)

0 ☐ 1-2 hodiny ☐ 2-3 hodiny ☐ 4 a více hodin ☐

12. Jak nejčastěji trávíš čas s rodinou?

při sledování televize ☐ při společných domácích pracích ☐ návštěvou
u příbuzných ☐ při společné večeři ☐ jinak ☐

13. Jak rodičům pomáháš v domácnosti?

domácími pracemi (úklid, nádobí, vaření...) ☐ prací na zahradě ☐ pomocí
s domácími

zvířaty ☐ péčí o sourozence ☐ jinak ☐

14. Jak nejraději trávíš s kamarády volný čas?

při hrách venku ☐ při nějaké zábavě ☐ v zájmovém kroužku ☐ u počítačových
her ☐

povídáním si ☐ v kině ☐ při sportu ☐ jinak ☐

15. Jaká je podle tebe ideální představa volného času?

zábava ☐ kamarádi ☐ kroužky ☐ počítač ☐ sport ☐ nicnedělání ☐ jiné
☐